

La sociolingüística variacionista

Raquel Casesnoves

PID_00184483

Temps de lectura i comprensió: **5 hores**

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
1. Fonaments de la sociolingüística de la variació	7
1.1. Precedents	8
1.2. La base: conceptes teòrics i metodològics	8
2. Els factors que motiven la variació en la parla	13
2.1. Els primers estudis	13
2.1.1. L'illa de Martha's Vineyard	14
2.1.2. La ciutat de Nova York	15
2.2. La classe social	20
2.3. El gènere	33
2.4. L'edat	40
2.4.1. Fenòmens d'identificació generacional	40
2.4.2. Fenòmens d'autocorrecció	41
2.5. Les xarxes socials	43
3. El canvi lingüístic	47
4. Conclusió i recapitulació	56
Glossari	59
Bibliografia	62

Introducció

En aquest mòdul ens proposem explicar als estudiants en què consisteix la sociolingüística de la variació, a quins interrogants teòrics respon, quines són les eines metodològiques bàsiques que emprà per arribar-hi i què ens aporten de fonamental els treballs que s'han fet seguint aquesta línia.

William Labov, el seu principal mentor, concep la sociolingüística com una **metodologia**, en el sentit de manera de fer lingüística. El seu objectiu teòric no és doncs molt diferent del de la lingüística en general, que consisteix a estudiar i descriure científicament la llengua. Canvia, però, el mètode per arribar-hi. La teoria lingüística s'ha de basar en l'observació i l'anàlisi de la llengua que la gent parla normalment, en el seu context quotidià i habitual. Aquesta concepció de la lingüística suposà en aquell moment, anys seixanta, un canvi rotund en el camí a seguir perquè defensava un procediment hipotètico-deductiu (formulo hipòtesis que després he de verificar observant la realitat), tot i desestimant el coneixement introspectiu tan en voga aleshores. Dels seus orígens i dels seus objectius en parlem a bastament al primer apartat.

La proposta bàsica de la sociolingüística de la variació consisteix, com el seu propi nom indica, a afirmar, demostrar i explicar la *variabilitat* de la llengua. Que la llengua varia i es modifica ja ho sabem des dels grecs, però demostrar que la podem estudiar i, a més, de manera científica, això és nou. Tan important és la descripció com l'explicació i per això des del principi es va qüestionar sobre el seu significat, lingüístic i social. Del *com* i del *perquè* ens n'ocupem al segon apartat. Allí veurem que mentre que s'ha assolit amb escreix el primer objectiu, del segon, no se n'han satisfet les expectatives generades. Amb els nous camins i vies alternatives que s'han obert per arribar a una explicació convincent del fenomen de la variació clourem aquesta part.

Variació i canvi són com la cara i la creu d'una moneda, inseparables. Del canvi lingüístic en curs, del canvi que podria estar produint-se en el moment en què s'està fent la investigació, i no del que ja s'ha produït, en parlarem al tercer apartat.

Ens deixarem per tractar aspectes importants d'aquesta manera de fer sociolingüística, com és el problema del conjunt d'equivalència que plantegen les variables no fonològiques, o les implicacions socials i educatives que va tenir en els seus orígens. Aquests temes els reprendrem breument a les conclusions per referir-vos als documents adients.

mètode

La paraula **mètode** prové del grec *méthodos*, 'camí amb una finalitat precisa'. Ens indica el camí que hem de seguir, però la meta serà la mateixa.

Nota

Hem preferit aprofundir en els conceptes bàsics i centrals a oferir una visió més ampla que mai seria exhaustiva intentant, això sí, donar-vos les eines que necessiteu per si aconseguim despertar el vostre interès i voleu continuar ampliant coneixements.

1. Fonaments de la sociolingüística de la variació

Qualsevol persona pot intuir que quan hi ha variació, és a dir diferenciació o diversitat, caldrà triar entre dues o més opcions. De semblant manera, qualsevol parlant sap i n'és ben conscient que en determinades situacions o àmbits hi ha mots, expressions i girs que convenen més que no uns altres. La tria es produeix en tots els nivells del llenguatge (fonològic, morfològic, sintàctic, lèxico-semàntic i pragmàtico-discursiu) i, en les comunitats amb més d'una llengua disponible, pràcticament totes, també entre llengües diferents. I això es fa contínuament i, mantes vegades, inconscientment. La majoria de catalanoparlants no ens plantegem parlar en català a un estranger i usem el castellà de manera automàtica, així com parlaríem de vostè als molts honorables presidents. En aquest mòdul, però, no tractarem dels condicionants que ens porten a usar una llengua o un altra perquè d'això ja se n'encarrega la branca de la sociolingüística anomenada *sociologia de la llengua*, associada al treball de Fishman; en canvi, sí que ens dedicarem a explicar els factors que possibiliten l'aparició del so [s] en lloc de [z] en mots com *casa, rosa o llisa* que, a més a més, poden ser indicatius de l'origen geogràfic o del nivell d'estudis del parlant.

Vegeu la diferència entre les dues vessants en dues citacions. La primera pertany a l'un dels fundadors de la sociologia de la llengua a casa nostra, el valencià Lluís Vicent Aracil, recordant com es va iniciar en la matèria:

"Era un crepuscle d'estiu de l'any 60. Pel carrer vaig sentir que una dona parlava amb una altra en català, i s'adreçava en castellà a la seva pròpia criatura. Veges tu com vaig descobrir la pedra filosofal de la sociolingüística! Perquè és clar que, amb mares com aquella, l'idioma més perfecte del món desapareixeria en cosa de pocs anys".

La següent, del fundador de la sociolingüística de la variació, es refereix a la pronúncia de l'anglès americà:

"There is no fixed instruction in English as to how we must pronounce the th of then in any give case; instead, there are several choices. But these choices are not free. There is an important rule which tell us that those who pronounce then with a d- sound are to be stigmatized as «uneducated» or «lower class». Anyone who does not know this rule is not a very good speaker of English."

La **sociolingüística de la variació**, expressió que ha fet fortuna a casa nostra especialment a partir de la publicació del volum coordinat per M. Teresa Turell, s'introdueix a l'àmbit català a través del lingüista alacantí Francisco Gimeno, qui dirigirà i guiarà les tesis doctorals de Montoya i Mas sobre el canvi lingüístic des d'un punt de vista sincrònic però també diacrònic (**sociolingüística històrica**¹). Des de la Universitat de Barcelona, el mestratge que exerceix la professora Turell donarà lloc a diverses tesis doctorals (Alturo, Pradilla, González, Forcadell) inspirades en la teoria i metodologia variacionistes (vegeu la bibliografia).

Joshua A. Fishman

Joshua A. Fishman (1926-), principal representant de la sociologia de la llengua i difusor del concepte de diglòssia, és professor a la Yeshiva University de Nova York. De la seva extensa obra destaquem dues lectures cabdals: *Readings in the Sociology of Language* (1968) i *Reversing Language Shift* (1992).

⁽¹⁾La **sociolingüística històrica** és l'àrea subsidiària del variacionisme centrada en l'anàlisi de documents escrits des del pla diacrònic i suposa una alternativa a la lingüística històrica tradicional.

Altres denominacions

Altres maneres de denominar la sociolingüística de la variació, que es deuen, no ho oblideu, als intents de compartimentar la sociolingüística, són la de *sociolingüística estricta* i la de *microsociolingüística*, tot i que no són del tot equivalents.

Tot aquest gruix de treballs mostren fins a quin punt aquest tipus de sociolingüística s'ha desenvolupat i consolidat entre nosaltres, fet que hem volgut destacar perquè, sens dubte, ha estat i és l'altra branca, la sociologia de la llengua, la més conreada i la que té més tradició en l'àmbit català.

Sociolingüística catalana i desaparició de la llengua

Que la sociolingüística desenvolupada en el nostre domini geogràfic hagi estat fonamentalment sociològica és un fet que no ens ha d'estranyar tenint en compte que la principal preocupació ha sigut des de ben principi i fins avui la recuperació de la comunitat lingüística catalana. Els temes "estrella", com els anomenen Boix i Vila, arrenquen d'aquesta profunda inquietud que, tot sigui dit, reapareix periòdicament als mitjans de comunicació sota titulars tan cridaners com pessimistes que profetitzen la mort del català. El bilingüisme, la diglòssia, els processos de substitució lingüística, la funció de l'ensenyament en el manteniment i extensió de la llengua, etc.

La sociolingüística de la variació, que per William Labov seria, ras i curt, l'única lingüística possible, estudia els fenòmens lingüístics en el seu context social. Les principals aportacions que ha fet consisteixen, d'una banda, a haver demostrat que és possible descriure les regles socials i lingüístiques que prescriuen l'ús d'una llengua, tal com la parlen els seus usuaris en la vida quotidiana i, de l'altra, a explicar els mecanismes que expliquen el canvi lingüístic.

1.1. Precedents

L'estudi de la variació de les llengües existia ja molt abans que aparegués Labov. Per una banda, els neogramàtics² estudiaven, al segle XIX, el canvi de les formes lingüístiques i la transformació de les llengües a través del temps, i seran els primers a establir que el canvi lingüístic és regular i sistemàtic. Els dialectòlegs, per una altra banda, estudiaven la variació de la parla entre regions, zones geogràfiques i comunitats. La metodologia que empraven neogramàtics i dialectòlegs era radicalment diferent. La lingüística històrica dels primers era essencialment i fonamentalment comparativa i diacrònica, mentre que la lingüística dels dialectes dels segons fou sobretot sincrònica i territorial.

Amb la publicació el 1916 de l'obra *Cours de linguistique générale* del ginebrí Ferdinand de Saussure neix la lingüística com a disciplina científica. La seva preocupació per fer de la lingüística una ciència autònoma deixa fora de joc qualsevol estudi interessat en la parla i en la seva història. El desenvolupament de la lingüística estructural, tot i centrar-se únicament en la llengua, assentava les bases teòriques de la sociolingüística de la variació i és en aquest sentit que la considerem entre els seus precedents.

1.2. La base: conceptes teòrics i metodològics

Els principals fonaments empírics de la lingüística que ens interessa tenir clars per comprendre l'abast de la sociolingüística de la variació són els següents:

- Dicotomia llengua/parla.
- Dicotomia sincronia/diacronia.

Referència bibliogràfica

Podem llegir un dels pocs articles d'opinió que molt recentment comentava, amb xifres a la mà, la sentència de defunció del català de fa una vintena d'anys:

S'acaba, el català? (2011, 4 d'agost).

El trobareu a: <http://blocs.iec.cat/crus-cat/2011/08/04/a-faba-sacaba-el-catala/>

William Labov (1927-)

Figura que ha dotat d'un paradigma científic i quantitatiu els treballs de variació i canvi lingüístic, a mitjan el segle XX.

⁽²⁾Els neogramàtics o *Junggrammatiker* (joves gramàtics) de la Universitat de Leipzig. Es van donar a conèixer l'any 1878 en un manifest aparegut al primer volum de la revista *Morphologischen Untersuchungen auf dem Gebiete der Sprachen*.

- Variació (lliure).
- Comunitat lingüística (homogènia).

Pel que fa a la distinció entre llengua i parla, Saussure concep la llengua (*langue*) com un sistema gramatical que existeix virtualment en el nostre cervell i la parla (*parole*) com les expressions concretes produïdes pels parlants en situacions reals, independentment del sistema abstracte de regles. La llengua seria col·lectiva i homogènia perquè la posseeixen d'igual manera tots els parlants, mentre que la parla seria la realització concreta que fa un individu en un moment determinat. Per a Saussure, l'objecte d'estudi de la lingüística és la llengua, mentre que la parla, que considera anòmala, asistemàtica i excepcional, no hi té cabuda i es deixa fora. Tot i que la llengua és la part social, el lingüista que treballava seguint aquesta tradició ho feia dins del seu despatx (amb un o dos informants, o examinant el seu propi coneixement de la llengua). Aquesta contrarietat fou degudament assenyalada per Labov com a "**paradoxa saussureana**":

"Saussure indica que la *langue* es un hecho social, un conocimiento que posee la práctica totalidad de los miembros de la comunidad lingüística. Según esto, la *langue* puede ser detectada preguntando a uno o dos hablantes de un lenguaje, o incluso a sí mismo. Por el contrario, la *parole* indica las diferencias individuales entre hablantes que pueden ser examinadas únicamente en terreno práctico, mediante una especie de encuesta sociológica. Así pues, el aspecto social del lenguaje puede ser estudiado en la intimidad del propio despacho, mientras que el aspecto individual requeriría una investigación social en el núcleo de la comunidad lingüística."

W. Labov (1983). *Sociolinguistic patterns* (pàg. 333) [Trad.: J. M. Marinas Herreras]. Madrid: Ediciones Cátedra.

El lingüista americà evidencia aquesta contradicció posant-hi solució i anant més enllà. Es tracta d'estudiar el llenguatge tal com l'utilitzen els parlants en la comunicació quotidiana. Labov demostrarà que el comportament lingüístic no és aleatori i que la llengua no és homogènia ni estàtica, al contrari, està estructurada i condicionada socialment i es pot perfectament estudiar i explicar.

L'aportació cabdal de Labov és el fet de considerar que la llengua és un sistema ordenadament heterogeni i dinàmic. La superació de la paradoxa implicarà fer una lingüística eminentment social.

En relació amb la distinció entre sincronia i diacronia, Saussure deixava fora de la lingüística els estudis diacrònics, centrats en l'evolució i la història de la llengua, en els canvis que s'han donat en el passat. La gran aportació de la sociolingüística de la variació és el seu enfocament pancrònic, és a dir, que té en compte els dos aspectes. Estudia els canvis en curs i per això ha d'incorporar necessàriament el temps en les seves anàlisis de dues maneres: transversalment i generacionalment (temps aparent) o bé longitudinalment, a través del temps (temps real).

La sociolingüística de la variació neix per donar resposta a una sèrie de buits i oblits que la lingüística deixava de banda perquè no entraven dins el seu camp d'estudi: la variació i el canvi lingüístic.

Per **variació lliure**³ s'entén la possibilitat de substituir un so per un altre sense que això comporti un canvi de significat en la paraula i, en general, qualsevol canvi d'una unitat lingüística (ja sigui un so, una paraula, etc.) per una altra, sempre que no hi hagi canvi de significat. La lingüística, que pretenia ser científica, no estudiava la variabilitat perquè considerava que en realitat no hi havia cap raó per elegir una variant en comptes d'una altra. Per Labov, tot el contrari, l'objecte d'estudi de la sociolingüística, que per ell és l'única lingüística possible, és precisament aquesta variabilitat inherent al llenguatge. Explicar la variació lliure implica, per tant, un canvi profund en la concepció de quin és l'objecte d'estudi de la lingüística. Labov estableix la noció de **variable (socio)lingüística** per poder arribar-hi, la qual no és més que un tret lingüístic qualsevol, però condicionat per elements tant lingüístics com extralingüístics (socials i estilístics).

Una variable lingüística és una unitat estructural, un tret lingüístic, que es representa en diferents variants o realitzacions equivalents des del punt de vista semàntic, de significat lingüístic, però diferents des del punt de vista social i/o estilístic.

En un estudi sobre la pronúncia de la vocal <o> en posició inicial de paraula (en mots com *oliva*, *operació*), a la comarca del Segrià es va observar que les persones deien tant [au]liva com [o]liva i, a més, que les persones de més edat deien gairebé sempre [au]liva en comptes de la forma gramatical [o]liva, que l'empraven molt més sovint els joves, especialment aquells que tenien estudis. La paraula *oliva* denota sempre un mateix objecte, però existeix una diferència social, el grup d'edat de l'individu, que comporta que la pronúncia [au]liva sigui més probable en la gent gran.

La **variable**⁴ (*i. e.* la característica que varia) coincideix amb l'objecte d'estudi de la nostra investigació, n'és una abstracció, mentre que les **variants**⁵ són les realitzacions o formes que aquesta variable pot tenir. Aquest tret lingüístic que estudiem s'anomena *variable dependent*.

A l'estudi del Segrià que hem esmentat, la variable objecte d'estudi seria la pronúncia de la <o> en una determinada posició, inicial de paraula en aquest cas, mentre que les variants són les realitzacions que els parlants en fan, o bé amb diftongació [au] o bé sense [o].

⁽³⁾Vol dir que no hi ha cap restricció lingüística clara que pugui predir quan apareixerà una forma lingüística (o variant).

⁽⁴⁾Representació abstracta de la font de variació. Realitzada en dues o més variants.

⁽⁵⁾L'actual realització d'una variable. Comparable a les realitzacions fonètiques d'un fonema.

Activitat 1: Identificació de variables i variants

Penseu quantes formes teniu en català d'expressar la idea de beure i la de begut. Expressen el mateix?

De quantes formes pronuncieu en castellà una paraula com *asesinado*? De què depèn que ho feu d'una manera o d'una altra?

Identifiqueu ara les variables i les variants dels dos exemples anteriors.

La variable (socio)lingüística, com qualsevol cosa que pot tenir diferents formes, variants en aquest cas, es pot **mesurar**. En la sociolingüística de la variació les variables són més o menys freqüents. Una variable (socio)lingüística és, per natura, quantitativa. La variant no és categòrica (no ocorre en el 100% dels casos o en el 0%), sinó d'ordre estadístic. A més, es poden identificar els factors lingüístics i socials que provoquen o causen la variació. L'aportació fonamental de la sociolingüística en aquest sentit consisteix a incloure, d'entre les possibles causes o factors responsables de la variabilitat, característiques de tipus social i no només lingüístic.

Per poder explicar per què al Pont de Suert (Alta Ribagorça) la realització del so característic de la comunitat, la variant africada sorda [tʃ] en mots com *joc*, *menjar* o *pagès*, en comptes de la variant normativa fricativa sonora [ʒ] és cada cop menys freqüent, a favor precisament de la variant estàndard, Turell i Alturo tenen en compte els dos tipus de possibles condicionants: interns o lingüístics i externs o socials. Entre els primers s'inclouen el context fonològic precedent, el nombre de síl·labes i la posició del mot (final o no de frase). Entre els segons, tota una sèrie de característiques socials dels parlants: el sexe, l'edat, l'ocupació, l'origen geogràfic de l'informant, si han viscut fora de la regió o només al Pont de Suert, l'origen geogràfic dels pares de l'informant i si han fet els estudis secundaris fora o dins la regió. Tots aquest factors, excepte la posició del mot en la frase i el nombre de síl·labes, contribuïen a explicar la variabilitat del fonema objecte d'estudi.

M. T. Turell, N. Alturo (1990). "Linguistic change in El Pont de Suert: the study of variation of /ʒ/". *Language Variation and Change* (núm. 2, pàg. 19-30).

En resum, a partir de Saussure la llengua es considerava un sistema abstracte i monolític, general a qualsevol parlant. La lingüística s'ocupava de descriure aquest sistema invariable i es deixava fora d'objecte d'estudi qualsevol tipus de variació. Així les coses, era impossible trobar cap relació entre l'estructura social i la variabilitat de la llengua. Les variants no es consideraven contínues, sinó discretes o invariants, comunes a tota la **comunitat de parla** i per això la llengua es podia estudiar només a partir de l' **idiolecte**⁶ d'un parlant o de les intuïcions del mateix lingüista. D'això ve un altre dels fonaments empírics de la lingüística d'aquests anys i que la sociolingüística de la variació desmitifica: la consideració que la comunitat de parla és homogènia.

En l'exemple d'abans sobre l'estudi de la variació del fonema /ʒ/ al Pont de Suert existeix un tipus de correlació entre l'ús d'una variant i la pertinença a uns determinats grups socials. Aquesta relació entre l'ús lingüístic i l'estructura social és totalment arbitrària, perquè no hi ha res que forçosament estableixi que les dones usin amb més freqüència que els homes la variant estàndard [ʒ], com els joves o les persones que han viscut fora de l'Alta Ribagorça. La variació es produeix de forma regular a través dels diferents grups socials que integren la comunitat de parla. En aquesta investigació es demostra no només que la comunitat no és homogènia lingüísticament (no tothom usa només la variant local o només l'estàndard) sinó també que és regularment heterogènia (l'ús més freqüent de la variant local [tʃ] es produeix de forma sistemàtica en els més grans o en les persones que no han estudiat fora de la regió).

El concepte de **comunitat de parla**⁷ (o *speech community*) és clau, perquè implica un conjunt de parlants que, tot i compartir un mateix repertori verbal, no usen les formes lingüístiques amb la mateixa freqüència. L'heterogeneïtat pot ser descrita perquè, a més d'un repertori, els seus membres comparteixen també unes normes de comportament similars.

⁽⁶⁾Es pot definir com l'elecció que fa el parlant d'unes determinades formes lingüístiques. L'ús individual de la llengua.

⁽⁷⁾Segons Labov, grup de parlants d'una comunitat que, tot i que no usen les mateixes variants o formes lingüístiques, comparteixen unes mateixes normes o avaluacions explícites.

L'objecte d'estudi de la sociolingüística de la variació és doncs la variabilitat intrínseca en la llengua. La variació es produeix entre els diferents membres d'una comunitat de parla, entre diferents parlants (**variació interparlant**⁸), però també en els parlants individuals (**variació intraparlant**⁹): les diferències en la parla s'observen segons el nivell de formalitat del discurs que, alhora, depèn del context en què es trobi el parlant. Els factors que motiven la variació, a més de lingüístics i socials, són també estilístics o contextuals.

⁽⁸⁾ Les diferències i la variació que s'observa i es quantifica entre diferents parlants (individuals o grups socials).

⁽⁹⁾ Les diferències en la manera en què una única persona parla en diferents moments o amb diferents interlocutors.

En una investigació, esdevinguda un clàssic del gènere, sobre la pronúncia de /r/ en mots como *beer*, *fire*, *flower*, al Lower East Side de Nova York dirigida per Labov, es van distingir quatre estils de parla diferents:

- Parla externa a l'entrevista.
- Entrevista formal.
- Lectura d'un text.
- Llista de paraules soltes i parelles mínimes (parelles de mots que es diferencien per un únic tret).

Els resultats van mostrar uns patrons o regularitat sistemàtica en l'augment de la pronúncia de la [r] a mesura que el parlant havia de posar més atenció a la seva parla (augmentant així el grau de formalitat).

La televisió pot ser una bona font de dades de diferents estils. En un treball sobre la variació en la pronúncia del morfema de tercera persona al Segrià ([e], [ɛ]) es van considerar dos tipus de programes de la televisió lleidatana: els informatius, en què el discurs és fruit d'una lectura, i un programa de debats, en què diversos contertulians i un moderador comenten les notícies d'actualitat i en què el discurs no està preparat. Els resultats mostren que l'ús de les dues variants està força condicionada per la situació en què es troben els parlants, imperant la solució estàndard en els informatius i la variant [ɛ] en els debats.

En el pròxim apartat explorem els factors que condicionen i motiven la variació. Partint dels orígens de la sociolingüística de la variació, arran de la publicació d'un article, anirem veient la regularitat i sistematicitat que tenim els parlants per fer servir unes variants o unes altres, tot depenent del nostre nivell d'educació o del grup socioeconòmic al qual ens adherim. Ens interessa saber també quin significat té tot plegat i si la sociolingüística de la variació és capaç de donar-hi una resposta.

2. Els factors que motiven la variació en la parla

En aquest apartat reforçarem la idea que les comunitats de parla no són homogènies tot mostrant les diferències que hi ha entre diversos grups socials i quins significats i avaluacions reben aquestes diferències.

Des de la psicologia social del llenguatge s'ha demostrat que jutgem les persones per la seva manera de parlar. Aquests estereotips funcionen a nivell inter-lingüístic, entre llengües diferents, i intra-lingüístic, en una mateixa llengua. Com tot seguit tindrem ocasió de veure, un únic tret lingüístic pot esdevenir símbol de diferenciació social, d'identificació amb un grup, es pot convertir, en definitiva i seguint la terminologia de Labov, en indicador.

És cert això?

El fet d'escotar parlar algú desencadena en el nostre cervell tota una sèrie d'imatges i d'idees sobre aquesta persona. Comproveu-ho quan escolteu locutors de ràdio!

En sociolingüística de la variació s'entén que un **indicador** és una variable lingüística que, tot i que els parlants no en siguin conscients, es troba distribuïda diferentment entre els grups socials d'una comunitat de parla, és a dir que és tan sistemàtic i consistent quantitativament a través de les dades lingüístiques –més freqüent en certs grups i menys en d'altres– que ens indica la classe social a la qual pertany el parlant.

Comunament s'entén que els **estereotips** són idees preestablertes, imatges i opinions imposades per la societat que apliquem de manera general a un grup de persones que pertanyen a una determinada categoria (les dones, els italians, la burgesia, etc.). Sovint s'usen en sentit pejoratiu, com a sinònim de prejudici. Aplicat a la sociolingüística, els estereotips són marcadors sociolingüístics que la comunitat de parla reconeix conscientment però que no corresponen necessàriament a l'actuació real dels parlants. Es perceben com a trets definitoris, categòrics, de tota la comunitat o grup de parla erròniament.

Un **marcador** és una variable lingüística que, com l'indicador, es troba distribuïda consistentment entre els grups socials d'una comunitat de parla però, a diferència d'aquest, també ho està segons diferents estils de parla.

Amb l'explicació dels treballs originals de Labov acabareu d'entendre què vol dir tot això.

2.1. Els primers estudis

Es considera com a fundacional de la sociolingüística de la variació l'article publicat als anys seixanta per Weinreich, Labov i Herzog (1968, pàg. 95-195), on s'estableixen els postulats fonamentals d'una proposta revolucionària sobre l'estudi social del canvi lingüístic que després desenvoluparia profusament Labov.

W. Labov es va formar amb el mestre Weinreich, rebent lliçons sobre la variabilitat i el canvi lingüístic a través de l'espai, del temps, dels parlants i dels contextos. Jutjada com a primer treball sociolingüístic, la seva tesi de llicenciatura l'any 1963 estudia el canvi en curs de la realització dels diftongs (ay), (aw) en mots com *ice*, *time*, *wine* i *wife* a l'illa de Martha's Vineyard (Massachusetts). Un any més tard, a la tesi doctoral, iniciaria tota una sèrie d'estudis sobre l'estratificació sociolingüística a la ciutat de Nova York amb un treball força original sobre la pronúncia de la (r).

Uriel Weinreich

Uriel Weinreich (Lituània, 1926-1967), professor de jiddisch a la Universitat Colúmbia, va treballar sobre el bilingüisme i el contacte de llengües. *Languages in contact: findings and problems* és la seva obra més coneguda pel gran ressò que va tenir i marca l'inici simbòlic de la sociolingüística com a disciplina.

2.1.1. L'illa de Martha's Vineyard

L'illa de Martha's Vineyard, situada a la costa nord-est dels Estats Units, és força turística i la seva població augmenta set vegades durant l'estiu. Labov va ser un d'aquests estiuejants l'any 1961 i, com a deixeble de Weinreich, sabia dels efectes del contacte entre dialectes diferents. I parant l'orella es va adonar de la realització més centralitzada dels diftongs (ay) i (aw) que feien els residents permanents. Les preguntes que li van venir al cap foren: es tractava d'un model o **patró sociolingüístic**¹⁰ de diferenciació regional?, ho havia estat més encara temps enrere?

⁽¹⁰⁾El **patró sociolingüístic** (*sociolinguistic pattern*, en anglès) es refereix als factors que determinen i es relacionen de manera regular i sistemàtica amb l'ús lingüístic dels parlants. Aquests factors són tant socials (sexe, edat, xarxa social, etc.) com lingüístics (estil).

Per poder respondre va fer **entrevistes sociolingüístiques**¹¹ a parlants de diferents orígens que tenien models de vida també diferents (dedicats a la pesca, a la ramaderia o als serveis). Tot i que l'illa era força petita, la variació en la pronúncia semblava dividir la comunitat en diferents eixos. Labov va trobar que la gent que vivia a les zones rurals pronunciaven més freqüentment les variants més centralitzades que la gent que vivia en municipis més grans. Més interessant encara és que la mateixa pronúncia s'observava entre la gent que es dedicava a la pesca, com també entre les persones que tenien una certa edat (concretament entre trenta-un i quaranta-cinc anys). A la taula següent podem comprovar efectivament aquesta correlació entre l'edat, l'ocupació i la zona de residència dels parlants i la major freqüència de la pronúncia més centralitzada.

⁽¹¹⁾És la tècnica de recollida de dades que més èxit ha tingut. El seu objectiu és obtenir mostres de parla casual, natural, tot i que també es poden obtenir d'altres estils més acurats.

Freqüència de realització de les variants centralitzades segons l'edat, l'ocupació i la zona de residència dels parlants de l'illa Martha's Vineyard.

Centralització de (ay) i (aw)		
	(ay)	(aw)
Edat		
75-	25	22
61-75	35	37
46-60	62	44
31-45	81	88
14-30	37	46

Centralització de (ay) i (aw)		
Ocupació		
Pescadors	100	79
Grangers	32	22
Altres	41	57
Zona de residència		
Urbana	35	33
Rural	61	66

Labov també va descobrir que tota aquesta gent que pronunciava més freqüentment de manera centralitzada s'estimava molt l'illa, els agradava la manera de viure que tenien i no volien de cap de les maneres canviar de lloc. En canvi, les persones que no centralitzaven, la valoraven menys i tenien opinions més negatives de l'illa. Semblava evident doncs que les actituds de les persones estaven en sintonia amb el seu comportament lingüístic.

En definitiva, aquest estudi va mostrar que la variació en la parla no era completament lliure, perquè la freqüència amb què els residents de l'illa pronunciaven de forma més neutralitzada els diftongs (ay) i (aw) estava relacionada amb la zona en què vivien, la seva ocupació i la seva edat. Les correlacions no eren arbitràries. Labov va proposar que la centralització era una manera subtil que tenien els parlants de mostrar que ells eren diferents de la resta d'habitants de l'illa, que ells se l'estimaven i per això conservaven un tret lingüístic que sempre l'havia singularitzada.

Activitat 2: Parar l'orella o el treball de camp en sociolingüística

L'elecció d'una variable lingüística no és gens fàcil i requereix un parell d'orelles ben obertes i un estat d'alerta permanent. I d'això es tracta, que comenceu a parar l'orella. Fixeu-vos en les persones del vostre entorn i feu una llista de les possibles variables lingüístiques que podrien ser objecte d'estudi. Haureu de descartar totes aquelles que no presenten cap variació en el mateix parlant, és a dir les que en totes les situacions tenen la mateixa forma lingüística. Tingueu en compte que la variació afecta tots els nivells del llenguatge, no només el fonològic.

2.1.2. La ciutat de Nova York

Després de l'èxit de l'estudi de Martha's Vineyard, Labov va continuar perfeccionant les tècniques de la investigació sociolingüística ara en una situació molt més complexa i en un entorn urbà com és la ciutat de Nova York (NYC). Reconèixer els parlants de la ciutat de Nova York, com d'altres de la Costa Est, és molt fàcil, perquè tenen un accent molt marcat que els diferencia perfectament de la resta de parlants dels Estats Units. Una de les característiques més conegudes de l'accent novaiorquès és la pèrdua de la (-r) en posició postvocàlica en mots com *car*, *card*, *four*, *fourth*, tret que comparteix amb altres dialectes

Feu un clic i escolteu!

La parla del personatge George Costanza de la sèrie nord-americana *Seinfeld* és típica de Nova York. Podeu comparar el seu accent amb el dels altres personatges al següent enllaç: <http://www.youtube.com/watch?v=cKUvKE3bQIY>.

tes britànics pels majors contactes que històricament va tenir amb la corona. La influència de l'anglès nord-americà general en els mitjans de comunicació, que mantenen la (-r), però, provoca que també s'hi estigui introduint la ròtica a la ciutat de Nova York i per tant que hi hagi una gran variabilitat.

El repte de Labov consistia a demostrar l'estratificació social de la (-r) a la ciutat i això passava per l'obtenció d'una mostra de parla quantitativa en què estiguessin representades les principals classes socials de la ciutat. Basant-se en el principi de la **triangulació**¹² va fer servir diferents mètodes. Labov va usar, bàsicament, dues tècniques: l'entrevista sociolingüística i l'enquesta anònima.

L'entrevista sociolingüística de Labov

L'entrevista sociolingüística que va idear Labov, conscient de la influència que pot tenir el factor contextual en la manera de parlar, permet obtenir dades lingüístiques de fins a cinc estils diferents. La hipòtesi de base és que l'individu entrevistat modifica la seva parla en funció del grau d'atenció que presta al seu propi discurs. L'entrevista es divideix en tres parts o contextos d'ús (de mínim a major grau d'atenció):

- La conversa (gravada) lliure en què l'entrevistat parla de la seva vida, de les seves opinions, experiències, etc. L'estil que es vol obtenir s'anomena *casual* o **vernacle** i és el més interessant perquè el parlant no exerceix cap control sobre com parla i és el que inclou més variació regular i sistemàtica.
- La conversa (gravada) dirigida es correspon amb moments de l'entrevista en què l'individu, sentint-se observat, encara presta atenció a la seva parla: els primers minuts de l'entrevista, quan el tema que es tracta no està relacionat amb l'informant, quan es parla de qüestions lingüístiques, etc. L'estil sol ser més acurat.
- La lectura de textos proporcionarà un estil formal que pot anar augmentant el grau d'atenció a la parla segons el tipus de lectura: d'un text breu narratiu (construït perquè contingui les variables objecte d'estudi), d'una llista de paraules (en què algunes contenen les variables que ens interessin) i d'una llista de parelles de mots en què la presència/absència de la variable determina el seu canvi de significat.

A la ciutat de Nova York la variant [r-0] correspon a un estil més casual, mentre que la variant ròtica [r-1] representa una pronúncia més estàndard i un estil més acurat. Els resultats de les entrevistes que va fer Labov corroboren la hipòtesi que a mesura que augmenta el grau d'atenció a la parla, augmenta el grau de formalitat. En general, els parlants de la ciutat de Nova York pronunciaven amb molta menys freqüència la ròtica durant la conversa lliure que quan llegien un text i, sobretot, quan es concentraven en la llista de parells mínims. Aquests resultats estan il·lustrats a la figura 1, on es mostra la freqüència de la variant ròtica [r-1] en cinc estils diferents que corresponen a moments diferents de les entrevistes.

⁽¹²⁾En la literatura sobre mètodes d'investigació social es refereix a l'ús de diferents tècniques i tests per confirmar resultats i donar suport a la seva interpretació. La idea subjacent és que si una hipòtesi sobreviu a la confrontació de diferents metodologies, els resultats tindran un grau de validesa més gran que si prouguessin només d'una.

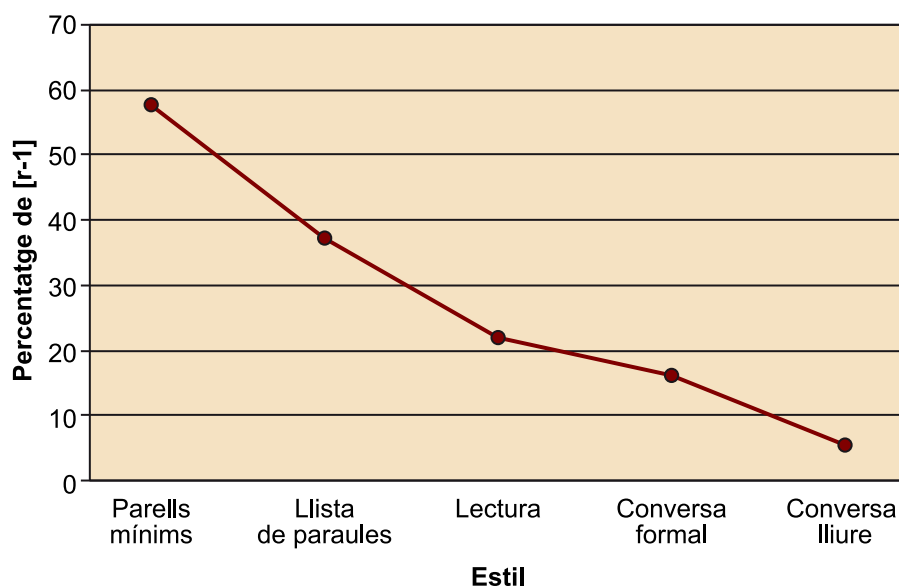

Figura 1. Ocurrences de la ròtica [r-1] a la ciutat de Nova York en cinc estils diferents. Font: W. Labov (1972). *Sociolinguistic Patterns*. [Trad. cast.: (1998). *Modelos sociolingüísticos*. Madrid: Cátedra.]

En aquesta figura observem una línia que mostra, de fet, que hi ha una distribució lineal (de més a menys) entre la freqüència de la variant estàndard i el grau de formalitat dels estils. El percentatge de la presència de la ròtica o [r-1] disminueix progressivament i constantment des de l'extrem esquerre de l'eix horitzontal fins al dret. D'això en diem, en sociolingüística de la variació, **estratificació estilística**¹³.

L'objectiu metodològic de la sociolingüística de la variació consisteix bàsicament a obtenir dades d'aquest estil de parla que hem anomenat **vernacle**¹⁴ (*vernacular* en anglès), del comportament lingüístic dels individus en situacions naturals, és a dir sense que se sentin observats. L'única manera que tenim els investigadors d'obtenir mostres d'aquesta parla, però, és a través de l'observació. El repte del sociolingüista consisteix doncs a superar aquesta **paradoxa de l'observador**¹⁵.

Una manera d'obtenir l'estil casual o varietat vernacla dins del context de l'entrevista consisteix a demanar als informants que ens relatin situacions greus i arriscades en què s'han vist en perill de mort, la relació amb el primer xicot o xicoteta, etc. Són preguntes molt personals que busquen provocar un discurs íntim i desinhibit. Una altra circumstància que pot propiciar l'estil més natural és quan l'informant creu que ja no és objecte d'observació, adreçant-se a una tercera persona que ha interromput la conversa o quan l'investigador apaga la gravadora però continuen parlant.

Lectura recomanada

M. A. Pradilla (2001). "La sociolingüística de la variació: aproximació metodològica (I)". *Noves-SL*, hivern-primavera 2001.

(13) La freqüència en què apareixen les variants o formes lingüístiques està relacionada amb diferents estils.

(14) Varietat o estil més espontani del repertori verbal d'un parlant. No s'ha de confondre amb la varietat allunyada de l'estàndard!

(15) La sociolingüística pretén estudiar la llengua quan els parlants no se senten observats, però l'única manera d'aconseguir-ho és observant-los.

Labov va elegir tres grans magatzems de la ciutat de Nova York per obtenir el màxim d'ocurrències possibles de la variable (-r), concretament de la frase *fourth floor* (en què la (-r) es troba abans d'una consonant i al final de frase). La idea era interrogar el personal sobre la ubicació de la secció de sabates que, efectivament, es trobava a la quarta planta. Repetint la pregunta, com si no haguess entès la resposta, obtindria una segona ocurrència més acurada. Aquesta manera de procedir per recollir dades s'anomena **enquesta anònima**¹⁶. Labov va obtenir així quatre ocurrències (*tokens* en anglès) de dos estils diferents.

(16) Consisteix a realitzar una o diverses preguntes la resposta de les quals ha de proporcionar ocurrències de la variable estudiada. Immediatament després l'investigador pren nota de la resposta i, si és pertinent per l'estudi, del sexe de la persona i l'edat aproximada.

Labov va realitzar un total de 264 entrevistes en un temps de 6,5 hores (dues tardes). Els resultats van mostrar que els dependents usaven amb més freqüència la variant estàndard americana [r-0] quan repetien la resposta per segona vegada que la primera. Es corroborava així la hipòtesi segons la qual usem les variants més estàndards quan més atenció prestem a la nostra parla. I, a més, es demostrava l'acompliment del principi de la triangulació. La figura 2. il·lustra molt bé el paral·lelisme entre els resultats que van mostrar les entrevistes sociolingüístiques i les enquestes anònimes.

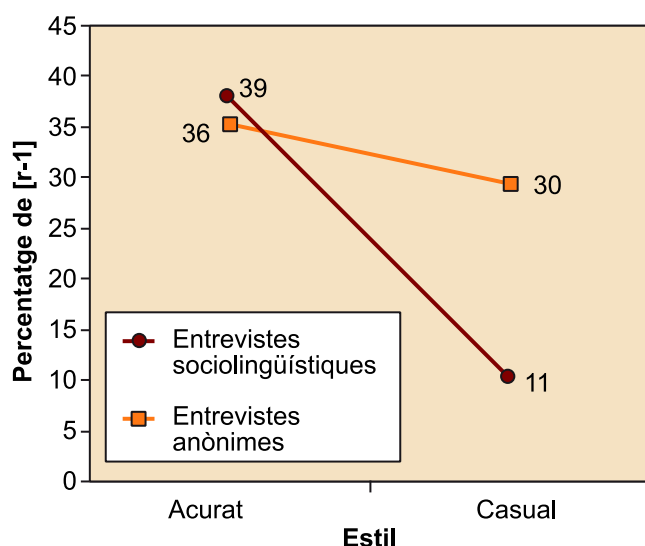

Figura 2. Ocurrències de la rítmica [r-1] en els estils més acurats de les entrevistes sociolingüístiques (lectura, llista de paraules i parells mínims) i en els estils més informals (conversa dirigida i lliure) comparades amb les ocurrències de l'estil acurat (segona resposta) i casual (primera resposta) de les enquestes anònimes (font: Labov, 1966).

L'any 1993, M. A. Pradilla, seguint Labov, va combinar també les entrevistes sociolingüístiques amb l'enquesta anònima a la seva tesi doctoral sobre el català de transició nord-occidental/valencià (a la figura 3 podeu veure de quina zona del País Valencià estem parlant). L'investigador es va ubicar en un carrer adjacent a un centre de salut, concretament l'Hospital de la Creu Roja, perquè el seu nom, **Roja**, contenia la variable objecte d'estudi: el fonema prepalatal africatat sonor [dʒ]. Després demanava informació als vianants, amb la següent interacció: "Vostè és d'ací?". En cas afirmatiu, continuava: "Allavors, potser em sabrà dir a on hi ha un centre mèdic d'urgència..." Com que es trobava a la vora la resposta solia ser la Creu Roja. I acabava amb el requeriment: "I ací, li pareix que em podran atendre?", pregunta que solia provocar una resposta amb el mot *metge(s)*. Finalment, l'investigador anotava la realització obtinguda dels mots *roja* i *metge*, el sexe de l'informant i l'edat aproximada.

Lectura complementària

W. Labov (1966). *The social stratification of English in New York City*. Washington D. C.: Center for Applied Linguistics.

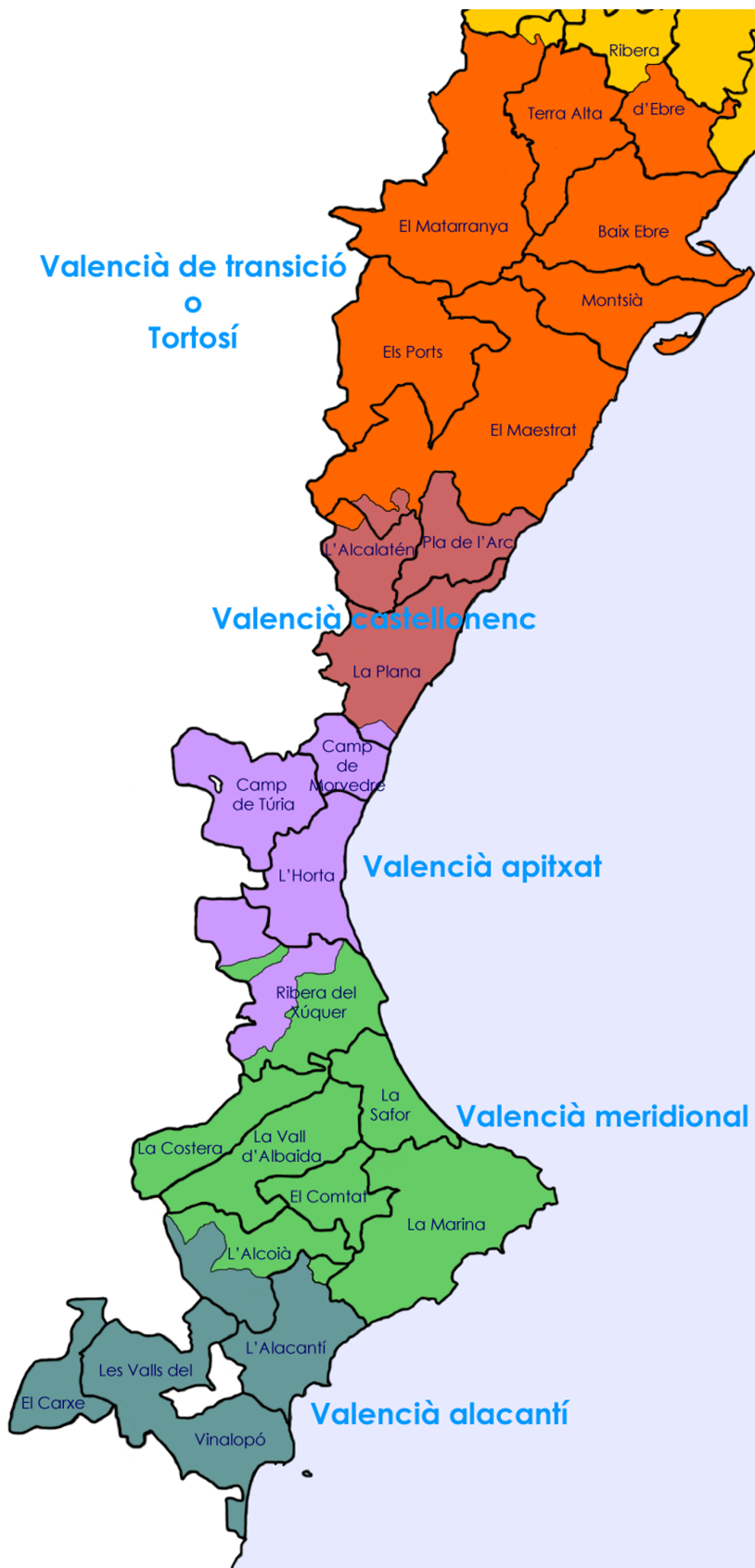

Figura 3. Mapa de dialectes del valencià

Amb els dos estudis de Labov comencem a comprendre ja què vol dir que la variació no és lliure, a veure que és possible estudiar i explicar com parlem naturalment i casualment les persones. Amb el treball sobre l'illa de Martha's Vineyard ens ha quedat clar, a més, que un únic fenomen, com la pronun-

cia més o menys centralitzada d'un diftong, és capaç de diferenciar el grup de residents que s'estima l'illa de la resta d'habitants i/o visitants (variació inter-parlant). I amb el treball sobre la (-r) a la ciutat de Nova York hem vist que els individus parlem diferentment segons si ens fixem o no en allò que estem dient i, sobretot, que les diferències són sistemàtiques (variació intra-parlant).

Activitat 3: La variació estilística i l'entrevista sociolingüística

En l'activitat 2 vauelegir una variable lingüística. Ara es tracta d'obtenir dades. Prepareu un guió per a una entrevista sociolingüística. Heu d'intentar obtenir diferents estils i per això haureu de dividir-la en blocs temàtics. Entrevisteu com a mínim quatre persones diferents i enregistreu la conversa (aproximadament 30 minuts). Transcriviu les parts pertinents i feu una taula amb els resultats.

2.2. La classe social

Una vegada hem comprovat que hi ha una certa sistematicitat en la parla dels individus segons l'estil o grau de formalitat, en aquesta part veurem que, també segons la classe social a la qual ens adscriuim, parlem d'una manera o d'una altra. De nou, l'estudi sociolingüístic sobre la ciutat de Nova York de Labov, esdevingut com podeu imaginar en tot un clàssic del gènere, ens servirà per il·lustrar el fenomen de l'**estratificació social**¹⁷ de la parla. Això vol dir, com veurem, que una variant és més freqüent en la parla dels membres de la classe superior i una altra variant ho és més en la parla dels individus de la classe inferior.

⁽¹⁷⁾La freqüència d'aparició de les variants està associada amb les diferents classes o grups socials.

El concepte de **classe social**¹⁸ ens pot semblar antiquat i carregat de connotacions. D'antic ho és, perquè les primeres propostes teòriques importants són de finals del segle XIX i principis del XX, amb Marx i Weber al capdavant, i de problemàtic també, perquè avui en dia molts són els sociòlegs i sociolingüistes que el rebutgen o que prefereixen parlar de nivell o estrat social, que no estarien tan marcats. Però el principal problema que tenim els sociolingüistes és com delimitem i configurem una noció que inclou molts i diferents atributs socials: tipus de professió, estatus social, capacitat de poder i d'influència sobre altres persones, nivell d'ingressos, tipus de residència, etc. Un altre problema, més relliscós, és que semblaria que finalment ningú sap ben bé què són les classes socials, tot i que a la pràctica, tots en som conscients i sabem que existeixen. Si continuem fent-ne ús és sens dubte per la influència de Labov i, sobretot, perquè resultats similars i recurrents demostren la seva gran utilitat per comprendre com funcionen les diferències lingüístiques entre els grups socials.

⁽¹⁸⁾Mesura d'estatus basada sovint en l'ocupació, els ingressos mensuals i el patrimoni i/o riquesa acumulada.

Classes socials i castes

Una de les principals característiques de les classes socials, a diferència de les castes, és la possibilitat de mobilitat individual. En el sistema de castes, el naixement d'un individu en una casta determinarà la seva posició en la societat tota la seva vida. En canvi, en el sistema de classes socials el fet de néixer dins una classe treballadora no impossibilita

que es pugui ascendir socialment. I la parla de l'individu, si això ocorre, generalment també canvia.

Hem comentat que Labov va acudir a grans magatzems per posar a prova la tècnica de l'enquesta ràpida, breu i anònima. L'elecció dels grans magatzems, concretament de tres, no es va fer a l'atzar sinó que va estar condicionada, entre d'altres aspectes, per la seva ubicació dins un determinat barri, el prestigi de l'establiment i els preus dels seus productes. La seva hipòtesi general era que si col·loquem dos subgrups de parlants segons una escala d'estrats socials, aquests parlants ocuparan les mateixes posicions que segons l'ús que facin de la (-r).

Labov donava per descomptat que els treballadors dels tres grans magatzems tindrien un estatus social i econòmic semblant a l'estatus associat a l'establiment o, almenys, que es comportarien lingüísticament de manera diferent segons treballessin en un magatzem o un altre. Els establiments comercials que va seleccionar foren Saks, que ocupava una posició superior, Macy's, situat en la mitjana, i S. Klein, la inferior.

La figura 4. mostra els percentatges generals de la variable (-r): l'ús de la variant [r-0], associada a un estatus més alt, és clarament molt més freqüent en la parla dels dependents de Saks, situats també en el nivell més alt de l'escala socioeconòmica, que entre els de S. Klein, que ocupen el nivell més baix.

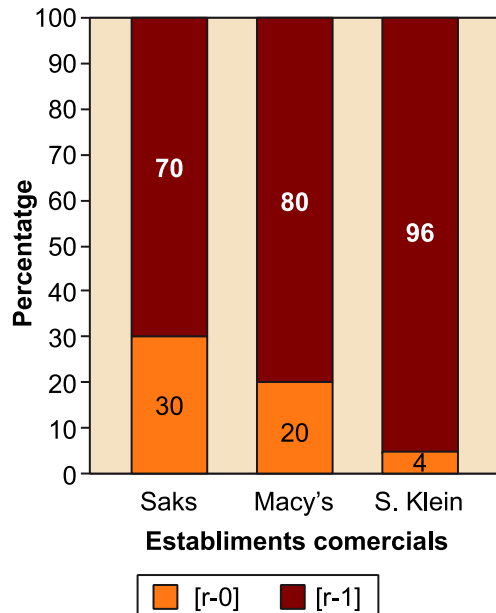

Figura 4. Estratificació general de (-r) segons l'establiment comercial.
Font: W. Labov (1972).

Aquest original treball va confirmar la hipòtesi de base segons la qual la parla dels individus està socialment estratificada i va deixar pas a l'estudi sistemàtic d'altres variables lingüístiques a la ciutat de Nova York. Els resultats més im-

Ascens social i canvi de llengua

L'ascens social pot provocar un canvi de llengua si la classe social superior en parla una de diferent. És així que pot començar un procés de substitució irreversible, com ha passat a la ciutat d'Alacant, per posar-ne un exemple que ens queda ben a prop.

portants que va obtenir Labov han anat confirmant-se després en molts altres llocs i de la part d'altres investigadors. I és per això que a hores d'ara ja podem parlar d'uns patrons o models recurrents que resumirem a continuació.

Criteris socioeconòmics i nombre de classes socials

Abans d'iniciar qualsevol estudi sociolingüístic ens trobem amb dos problemes per resoldre. Per una banda hem d'establir uns criteris per configurar una escala socioeconòmica i plantejar-nos si tindrem en compte, a més de l'ocupació del parlant o del cap de família, el grau d'estudis realitzats, els ingressos, etc., i, per l'altra, haurem de determinar el nombre de grups que considerem:

- Dos: classe treballadora i classe mitjana,
- Tres: classe inferior, classe mitjana i classe superior,
- Quatre: classe baixa, classe mitjana-baixa, classe mitjana-alta, classe alta.

No són qüestions trivials, perquè d'uns bons criteris depenen uns bons (llegiu, fiables i vàlids) resultats.

Hi ha, a més, una qüestió afegida recentment: fins fa només un parell de dècades es donava per descomptat que el cap de família era l'home, perquè era qui suportava econòmicament la llar. La incorporació de la dona al mercat de treball i l'eixamplament de matrimonis a parelles del mateix sexe ens obliga a replantejar-nos aquesta qüestió.

Un patró observat sovint en les comunitats de parla socialment estratificades mostra un ús més freqüent entre les classes superiors de les variants estàndards, mentre que les classes inferiors usen sobretot les variants vernacles. Això ocorre especialment quan tractem amb **variables estables**, és a dir quan les formes lingüístiques o variants coexisteixen durant dècades (o fins i tot segles) sense que cap forma acabi desplaçant les altres. En aquests casos podem avaluar més o menys positivament unes formes i més o menys negativament unes altres, és a dir que considerem que unes són "millors" que d'altres. Pareu atenció, perquè aquestes avaluacions no són mai lingüístiques i, en realitat, amaguen un altre tipus d'associació que fa que assignem la parla "correcta" a les classes socials superiors. I les variants d'aquesta parla solen coincidir amb les formes estàndards.

Reflexió

Potser ens deuríem preguntar si una variant és considerada "correcta" o forma part de l'estàndard perquè l'usen els parlants de les classes superiors o és a l'inrevés, que aquests parlants que pertanyen als grups socioeconòmics alts usen les formes estàndards per mantenir així el seu prestigi, distingint-se i allunyant-se d'allò que fan els altres parlants.

Una altra de les troballes més interessants en relació amb les classes socials es refereix al tipus d'estratificació que poden mostrar les variables sociolingüístiques: fina o abrupta. Una **estratificació fina**¹⁹ o **contínua** vol dir, des d'un punt de vista quantitatiu, que hi ha grups que usen amb més o menys freqüència que d'altres determinades variants i que aquestes diferències no són exagerades (la distància que hi ha entre els grups no és excessiva). Una **estratificació abrupta**²⁰ o **forta**, en canvi, significa que hi ha unes formes lingüístiques o variants que s'associen només a uns grups socials i no a d'altres, és a dir que el

⁽¹⁹⁾Una distribució de les variants a través de les classes socials i/o estils que evidencien les mateixes tendències d'ús en tots els grups de forma ordenada i amb petits salts entre els grups.

⁽²⁰⁾Una distribució de les variants a través de diferents classes socials i/o estils que evidencien diferents tendències d'ús entre els grups socials dels extrems, els quals també es troben molt distanciat socialment.

seu ús esdevé quasi exclusiu o categòric en un grup social i la distància entre els extrems és molt gran. De la representació gràfica dels dos tipus d'estratificació en resultaria una línia contínua en un cas i una de discontinua en un altre.

En termes sociològics, estratificació social implica jerarquia (i per tant desigualtat de poder i/o d'estatus). Si les desigualtats socials són pronunciades i la diferència entre les classes superiors i inferiors és molt marcada, el tipus d'estratificació sociolingüística que trobarem serà abrupta. I de manera semblant, si les diferències socials són relativament laxes, de l'ús de les variants per part d'uns grups i d'altres en resultarà una estratificació lingüística fina o contínua.

Patró o estratificació?

En la literatura sobre variació els trobareu sovint com a sinònims. Tots dos impliquen l'existència d'una correlació o associació entre variables lingüístiques i socials.

Les figures 5 i 6 il·lustren l'estratificació social abrupta i contínua respectivament entre els estrats socioeconòmics. L'exemple 5 representa la freqüència d'ús de la variant no estàndard [-nos] per indicar la primera persona del plural dels verbs ("a la una estábanos listos", en comptes de "a la una estábamos listos") a la ciutat de San Juan (Puerto Rico). Els nivells socioeconòmics superiors SC1 i SC2 no usen mai aquesta variant i la distància amb el nivell inferior SC4 és molt nítida.

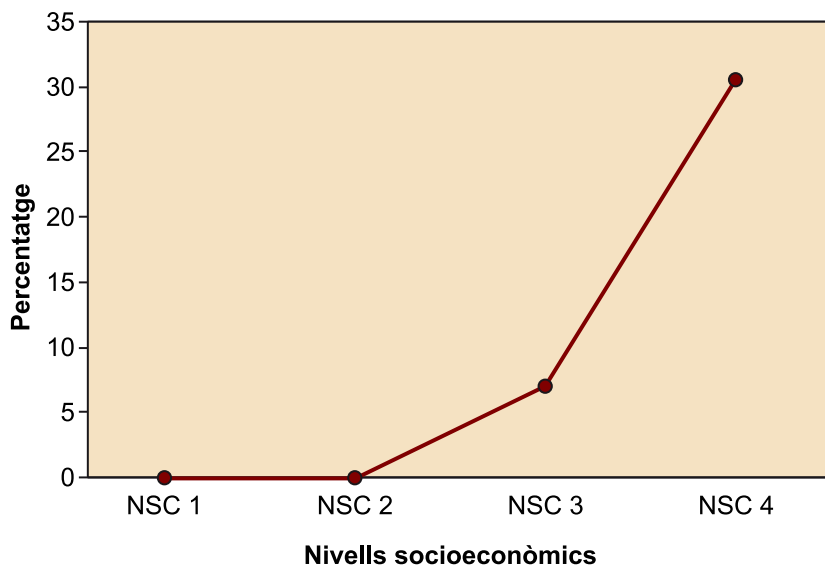

Figura 5. Il·lustració de l'estratificació abrupta. Freqüència de la variant [-nos] a San Juan (Puerto Rico) segons diferents nivells socioeconòmics (font: H. López Morales (1989). *Sociolingüística*. Madrid: Gredos).

En canvi, l'estratificació contínua no presenta grans salts entre els diferents nivells i la línia del gràfic és progressiva i constant. A la figura 6 aquesta recita representa la freqüència d'ús de l'elisió de la *d* intervocàlica en mots com *acaba(d)o* o *dormi(d)o* a Las Palmas de Gran Canaria.

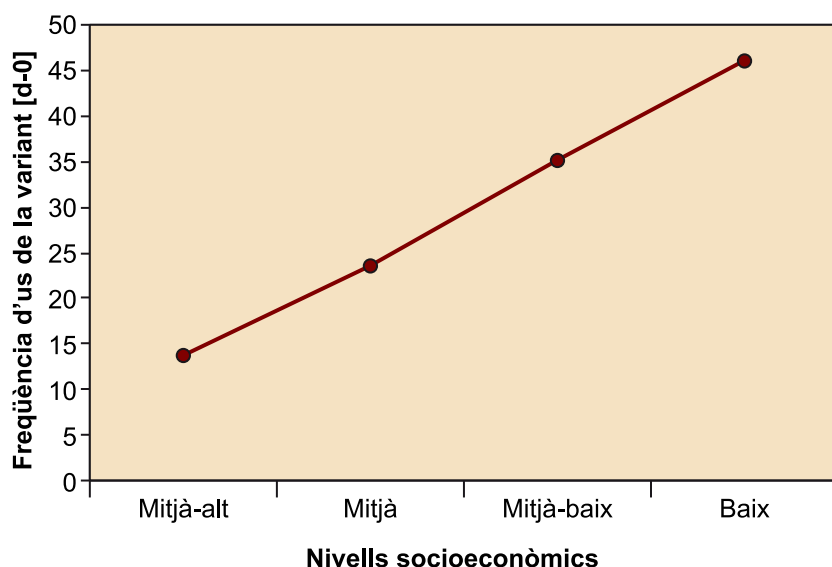

Figura 6. Il·lustració de l'estratificació fina. Freqüència de la variant [d-0] en l'espanyol de Las Palmas segons diferents nivells socioeconòmics (font: M. J. Samper (1990). *Estudio sociolingüístico del español de Las Palmas de Gran Canaria*. Las Palmas de Gran Canaria: La Caja de Canarias).

Els dos tipus d'estratificació social que hem vist fins aquí es diferencien fonamentalment pel grau de distància entre els grups (les línies dels gràfics segueixen un mateix ordre). Aquests models o patrons sociolingüístics són típics de les variables estables. Quan ens trobem amb unes línies que no segueixen un ordre continu podem començar a sospitar que potser ens trobem davant d'una variable en procés de canvi. El patró sociolingüístic anomenat **curvilini**²¹ fa referència a la forma de corba que pren la línia del gràfic i sovint s'associa amb aquest tipus de procés. A la figura 7, que mostra la freqüència de les realitzacions dequeistes²² per nivells socioeconòmics, la distribució de les línies permet distingir perfectament el comportament lingüístic de les classes mitjanes.

(21) Els grups socials que ocupen les posicions mitjanes de l'escala mostren uns valors quantitius per damunt o per sota dels grups situats a les posicions dels extrems.

(22) El dequeisme és l'ús incorrecte de la preposició *de* davant de *que* en construccions que no exigeixen un complement de règim o preposicional sinó directe. Fenomen molt corrent en castellà, però gairebé inexistent en català.

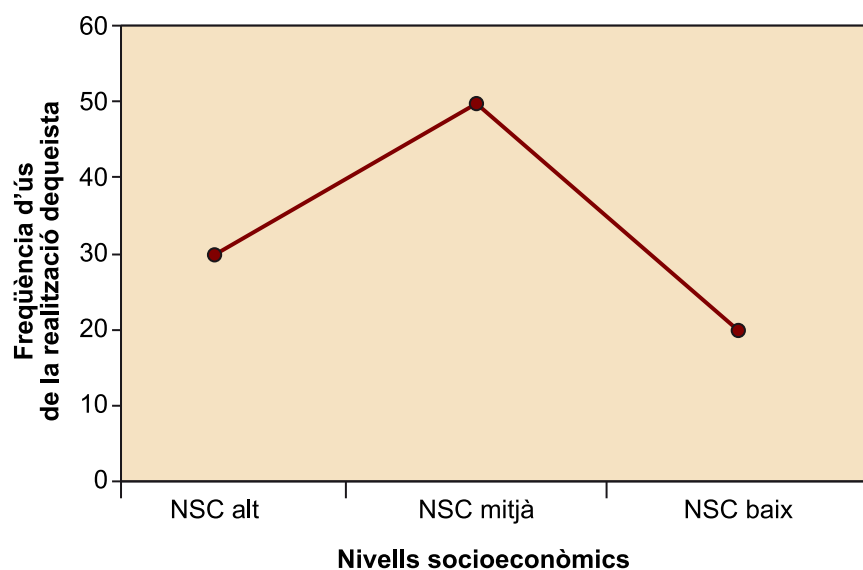

Figura 7. Freqüència de les realitzacions dequeistes (*creo de que, pienso de que, etc.*) per nivells socioeconòmics en l'espanyol de Tenerife (font: M. J. Serrano (1998). "Estudio sociolingüístico de una variante sintáctica: el fenómeno dequeísmo en español canario". *Hispania* [núm. 81, pàg. 392-405]).

La interacció entre els grups socioeconòmics i els nivells d'estil, és una de les troballes més importants en sociolingüística de la variació. Això vol dir simplement que si una forma lingüística ocorre més freqüentment en la classe treballadora, molt probablement trobarem que tots els parlants la fan servir amb més freqüència en un estil més informal. La figura 8 mostra aquest fenomen per la variable (-ing) a Norwich (Anglaterra). La variable (-ing) fa referència a l'alternança de dos formes o variants en els mots acabats amb *-ing* com *reading* o *singing*: l'una es pronuncia com una nasal alveolar o sense *g* [n], l'altra com una nasal velar o amb *g* [ŋ]. El gràfic il·lustra la freqüència de la forma alveolar [n], la pronunciació no estàndard o *non-RP* (*received pronunciation*²³) en cinc classes socials i dos nivells de parla (casual i formal).

⁽²³⁾ Coneguda també com a *english queen's*, o *BBC's English*, és la varietat de parla amb més prestigi o la que es considera estàndard de l'anglès.

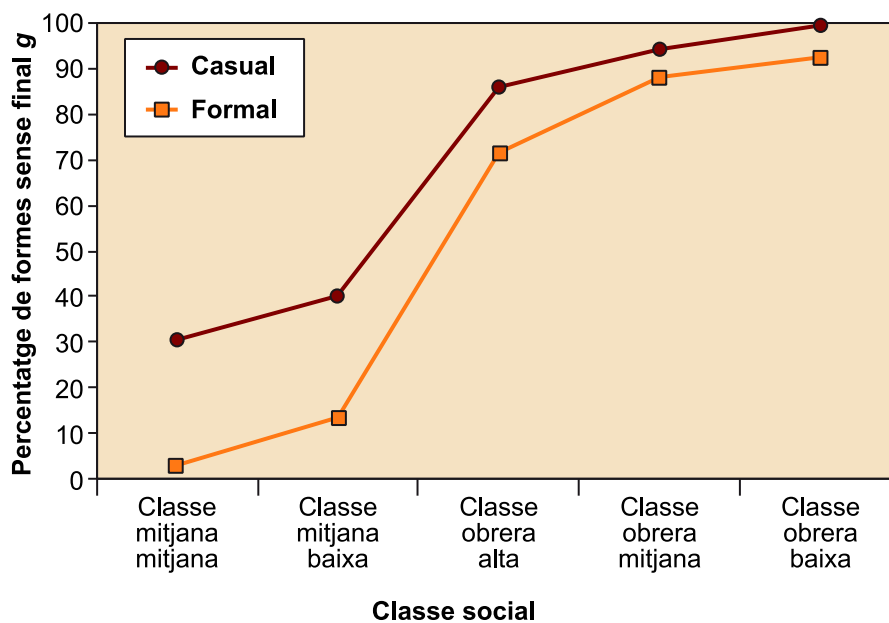

Figura 8. Percentatge de formes sense final en *g* (*non-RP*) en mots com *writing* en cinc classes socials i dos estils de parla a Norwich (font: P. Trudgill (1974). *The social differentiation of english in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press).

Fixeu-vos que totes dues línies, la que il·lustra els estils i la que mostra les classes socials, segueixen un mateix ordre progressiu: tots els parlants es comporten de manera semblant en el sentit que usen més la variant no estàndard en un estil casual que en un de formal. La figura també descobreix que, com més baix és el nivell social de la persona, més probabilitats d'usar la variant alveolar o *non-RP*.

Ara bé, Labov ja va observar una desviació d'aquest patró continu que, si ho recordeu, es dibuixava com una línia corba, anomenat curvilini, que responia a un comportament lingüístic estrany o diferenciat de les classes o grups mitjans. Aquest comportament apareix de nou quan la classe social del parlant interactua amb l'estil de parla. La figura 9 mostra, seguint amb el treball de Labov sobre l'estratificació social de la (-r) postvocàlica (*guard*, *car*, *beer*, *board*), la distribució estilística de la variant [r-1] en parlants de sis classes socioeconòmiques. Els estils de parla considerats, cinc, van des del discurs casual (A) fins a la lectura de parells mínims (D'). Per construir un índex que mesurés el nivell socioeconòmic del parlant va tenir en compte l'ocupació (de la perso-

na que mantenia la família), l'educació (de l'informant) i la renda (familiar). Aquest índex, que va del 0 al 9, el va dividir en sis grups: 0-1, subproletariat; 2-4, classe treballadora; 5-8, classe mitjana baixa; 9, classe mitjana alta.

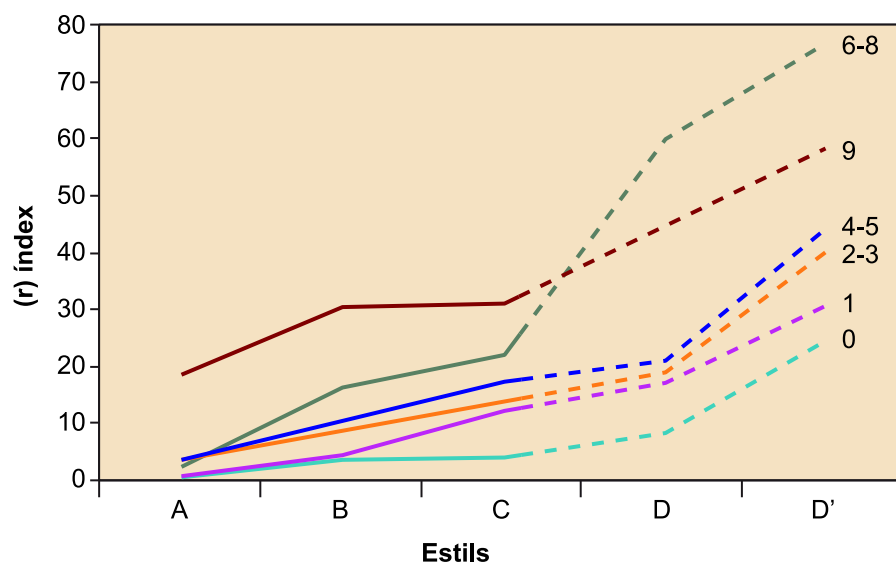

Figura 9. Estratificació estilística per classes socioeconòmiques de la variable (-r) a la ciutat de Nova York. Classes socioeconòmiques: 0-1, subproletariat; 2-4, classe treballadora; 5-6, 7-8, classe mitjana baixa; 9, classe mitjana alta. Estils: A, discurs casual; B, discurs acurat; C, lectura d'un text; D, llista de paraules; D', parells mínims. Font: W. Labov (1972).

Podem observar clarament el prestigi associat a la variant [r-1] perquè el seu ús augmenta en totes les línies horitzontals (en totes les classes socioeconòmiques) a mesura que els estils augmenten el seu grau de formalitat. En el discurs casual, només els parlants de la classe mitjana alta (9) usen [r-1] de manera significativa. En els altres estils més formals, però, l'ús de la variant de prestigi augmenta ràpidament, especialment en la lectura de llista de paraules i de parells mínims, en tots els parlants i molt particularment en els parlants classificats en la classe 6-8, la classe mitjana baixa, que sobrepassa l'ús que en fa la classe 9. Per Labov això mostraria que els parlants de la classe mitjana-baixa saben que la pronunciació de (-r) dóna prestigi i, llegint la llista de paraules i de parells mínims, és a dir quan es troben en situacions en què han de controlar molt bé la seva forma de parlar, la sobrepronuncien, sobrepassant així la freqüència en què ho fa la classe social mitjana-alta.

Es tracta d'un tipus d'estratificació que pren la forma d'un creuament, el *cross-over effect*²⁴ com es diu en anglès, que apareix quan els parlants d'una classe social, en els estils de parla més formals, usen amb més freqüència que els parlants de la classe social superior una variant amb prestigi obert. Labov va suggerir que aquesta producció anòmala es podia anomenar *hipercorrecció* (vegeu un poc més endavant) i que, com s'havia trobat en variables que estaven en procés de canvi, podia ser un bon indicador sincrònic d'un futur canvi.

(24) El **patró de creuament** o *cross-over effect* es pot manifestar només quan interacciona l'estil amb la classe social. Fa referència al trencament o desajust que ocorre en els estils de parla més formals en situacions d'evident i clara estratificació entre els parlants de diferents estrats socioeconòmics.

Fins ara ens hem referit al prestigi sense entrar en la seva explicació. No podem continuar endavant, però, sense aclarir les accepcions que ha rebut en sociolingüística i explicar què volem dir amb prestigi obert. Significa això que hi ha altres tipus de prestigi? I què té a veure amb la hipercorrecció? Anem a pams.

En parlar de **prestigi**, en general, ens vénen al cap uns quants adjectius que el qualifiquen i caracteritzen: correcte, estatus, autoritat, formal i distintiu o diferent i, sobretot, capacitat d'influència. El **prestigi lingüístic** incorpora d'alguna manera tots aquests elements:

- Quan diem que una forma lingüística és "correcta" ens estem basant en la normativa, en allò que la gramàtica normativa prescriu que és correcte.
- Les formes lingüístiques normatives o estàndards s'usen més sovint en contextos o situacions formals, com ara una conferència acadèmica, un discurs polític, etc.
- Més enllà de la gramàtica, el prestigi que associem a una determinada varietat de la llengua prové, en realitat, del prestigi que tenen les persones que la utilitzen (aquelles que tenen poder social i/o econòmic). No oblidem que les llengües "per existir" han de ser parlades i en aquest sentit són el que són els seus parlants.
- El prestigi, com ens recorda Ninyoles, és sobretot conducta, manifestació d'un estatus social alt, adopció d'unes pautes culturals "elevades". No és per cap altra raó que quan una persona vol mostrar que ha augmentat el seu estatus (econòmic) el que fa és adoptar tota una sèrie de conductes i comportaments que, de cara a la societat, resulten prestigioses: adquireix bens materials i patrimonials molt valuosos, assisteix a actes socials molt reservats i, possiblement, també adopti comportaments lingüístics similars.
- El prestigi lingüístic implica, finalment, una valorització positiva de la varietat o de la llengua per l'ascens social.

El prestigi lingüístic de la (-r) a la ciutat de Nova York s'associava a totes aquestes característiques i Labov el va fer servir per explicar aquell comportament estrany de la classe social mitjana-baixa que hem vist més amunt. Els parlants d'aquest estrat social valoraven molt positivament l'ús d'aquesta variant perquè era una marca d'estatus, un marcador de prestigi. L'intent d'adoptar les normes lingüístiques del grup social superior manifesta les seves aspiracions de mobilitat social, d'ascendir en l'escala social. Per això, quan són més conscients del seu discurs, en els contextos de lectura de mots i de parells mínims, sobreactuen i sobreproduïxen aquesta marca d'estatus caient en la **hipercorrecció**²⁵.

Etimologia de prestigi

L'etimologia de prestigi és força aclaridora:

"Del llatí *praestigium* es referia a la il·lusió produïda per la màgia i s'estengué a significar la il·lusió produïda per mitjans naturals i la bona impressió causada per manifestacions intel·lectuals i artístiques".

I podríem afegir: "i per formes de comportament (com la lingüística) i convencionalismes".

Rafael Lluís Ninyoles

Rafael Lluís Ninyoles (València, 1943-) professor de sociologia a la Universitat de València, considerat un dels pares de la sociolingüística catalana, introduí els termes *diglòssia* i *conflicte lingüístic* entre nosaltres i feu valuosos i suggeridores aportacions en explicar el procés de castellanització al País Valencià. De la seva obra destaquem *Conflicte lingüístic valencià* i *Idioma y poder social*.

⁽²⁵⁾ Conducta d'un grup de parlants que, en imitar el comportament lingüístic dels sectors socials més alts, sobrepassen els nivells de producció de les formes considerades correctes i prestigioses.

El prestigi de la variable (-r) a la ciutat de Nova York és un cas de **prestigi obert**²⁶. Això vol dir que el prestigi associat a aquesta variable, que a més coincideix amb la forma normativa i correcta, està reconegut per tota la comunitat lingüística, els parlants de la qual en són ben conscients. Com veurem més endavant en parlar del gènere, el cas del **prestigi encobert** és tot un altre, perquè representa una desviació d'allò que es considera prestigiós i perquè funciona només entre parlants de petites comunitats o grups reduïts. En aquest cas, més que de marcador d'estatus parlem de marcador d'identitat o solidaritat.

(26) Prestigi que s'associa a una variant normativa de la qual els parlants de la comunitat lingüística són ben conscients i poden parlar (qualificant-la de "millor", "correcta", etc.).

Activitat 4: Prestigi i hipercorrecció

En valencià existeixen dos processos fonètics típics d'algunes de les comarques centrals del País Valencià: l'harmonia vocàlica i l'ensordiment de les consonants palatals africades. L'harmonia consisteix en un fenomen d'assimilació de la (a) final àtona a les vocals tòniques (e) i (o) obertes, en mots com porta i terra. L'ensordiment de les palatals es típic de l'apitxat, en *metge*, *viatge* o *fetge* [dʒ] > [tʃ].

Observeu la següent taula amb les ocurrències per estrats socioeconòmics i estils de parla. Projecteu en dos gràfics les freqüències que hi apareixen per cadascun dels dos fenòmens i responeu a les següents preguntes: quins patrons hi apareixen? Són semblants? Quin sentit té que per a l'ensordiment el grup de classe alta tingui ocurrències més baixes en l'estil més formal?

Taula 2. Ocurrències per estrats socioeconòmics i estils de parla

Harmonia vocàlica			
	Alta	Mitjana	Baixa
Discurs casual	34	31	29
Lectura	29	27	25
Ensordiment			
	Alta	Mitjana	Baixa
Discurs casual	27	23	24
Lectura	22	21	24

Ens hem de referir encara a un altre concepte, que també va introduir Labov, per acabar d'arrodonir l'explicació sobre el comportament de la classe social mitjana-baixa: la **inseguretat lingüística**²⁷. En aquest cas no es tracta tant d'un comportament com d'una **actitud lingüística**²⁸, és a dir d'una valoració i, en aquest cas concret, de la percepció negativa que té el parlant de la seva pròpia parla i que expressa en termes estètics i/o morals (lletja, dolenta, incorrecta, etc.) i, alhora, de la percepció errònia que té del seu propi discurs (creient que diu les formes correctes i considerades prestigioses molt més sovint del que en realitat ho fa). La inseguretat lingüística va ser concebuda en realitat com una mesura de la distància que hi havia entre el que el parlant considera correcte, adequat o prestigiós i el seu propi ús lingüístic. Parlem de seguretat

(27) Actitud o sentiment negatiu que té el parlant envers la seva pròpia parla, que considera que és "incorrecta" i "inferior", i l'esforç conscient i continu de corregir-se en contextos formals.

(28) Predisposició mental que orienta el nostre comportament. No es pot observar directament, però s'expressa a través de la conducta i de les opinions.

lingüística quan el que el parlant considera com a correcte i adequat coincideix amb els usos espontanis del mateix parlant. En canvi, la inseguretat lingüística es produeix quan aquesta coincidència desapareix o disminueix.

La inseguretat lingüística semblava ser típica de la classe mitjana i l'explicació que va donar Labov insistia en aquesta sensibilitat que tindrien els parlants envers els usos prestigiosos de la llengua que identificaven amb l'ascens social al qual aspiraven. D'altres comportaments que ja havia observat reforçaven aquesta interpretació: la gran fluctuació de la variació estilística entre els estils de parla i el seu esforç conscient de correcció, juntament amb la hipercorrecció.

No oblidem que l'aportació primerenca de Labov és dels anys seixanta i que en mig segle les transformacions que ha experimentat el concepte d'inseguretat lingüística han estat molt importants. Assenyalem-ne dues de fonamentals:

1) L'ampliació del concepte a situacions de contacte de llengües, en què caldrà tenir en compte les relacions de dominació i supeditació. La inseguretat lingüística no serà intralingüística, en el sentit que es donarà entre varietats d'una mateixa llengua (com era el cas de l'anglès a la ciutat de Nova York), sinó interlingüística, entre dues o més llengües (com el català i el castellà per exemple).

2) La proposta de diverses formes d'inseguretat lingüística:

- La inseguretat formal o laboviana, la que hem explicat abans entre varietats d'una mateixa llengua i que resulta de la distància entre les formes prestigioses que el parlant creu que fa servir i les que fa servir realment.
- La inseguretat en l'estatus de la llengua, fruit de la valoració negativa que fa el parlant de l'estatus que té la seva pròpia llengua en relació amb l'estatus d'una altra llengua.
- La inseguretat en la identitat, que resulta de parlar una llengua diferent de la que usa la comunitat o grup amb què ens identifiquem (i que coincideix amb l'auto-odi que en un altre lloc va proposar Ninyoles, el sociolingüista valencià).

La hipercorrecció i la inseguretat lingüística estan íntimament relacionades amb el canvi lingüístic (en termes de Labov, "actuen com a motors del canvi"). La coincidència entre consciència i actuació porta cap a l'estabilització de les formes lingüístiques, simplement perquè si creiem que alguna cosa és correcta, encara que no ho sigui, no ho canviarem. En canvi, si hi ha discrepància, intentarem canviar-la i usar la forma correcta i prestigiosa.

Labov va distingir dos tipus de canvi: el **canvi des de dalt**⁽²⁹⁾ i el **canvi des de baix**⁽³⁰⁾. La terminologia no ha de portar a confusió i cal estar atent per evitar d'associar dalt amb grups socials d'estatus superior i baix amb grups socials d'estatus inferior, tot i que poden anar junts (un canvi lingüístic pot començar en els estrats superiors i després estendre's a la resta o bé pot originar-se en els estrats més baixos). Dalt i baix representen aquí el nivell de consciència que té el parlant per distingir allò que passa normalment desapercbut, en aquest cas les variants o formes lingüístiques.

(29) Canvi lingüístic que es produeix en una comunitat per damunt del nivell de consciència dels parlants (les formes lingüístiques que s'imposen tenen un evident prestigi obert).

(30) Canvi lingüístic que es produeix en una comunitat per sota del nivell de consciència dels parlants (que no valoren obertament les formes lingüístiques).

Recuperem l'exemple de la variable ròtica (-r). La figura 10 mostra el percentatge de les ocurrencies de (-r) abans de consonant (*dart*) i en posició final de paraula (*car*) en dos estils de parla (casual i lectura de mots). En el discurs casual, només els parlants de la classe mitjana-alta (9) usen la variant [r-1]. En llegir una llista de paraules, però, tots els parlants usen molt més sovint la variant prestigiosa, especialment els parlants de la classe social mitjana-baixa (6-8).

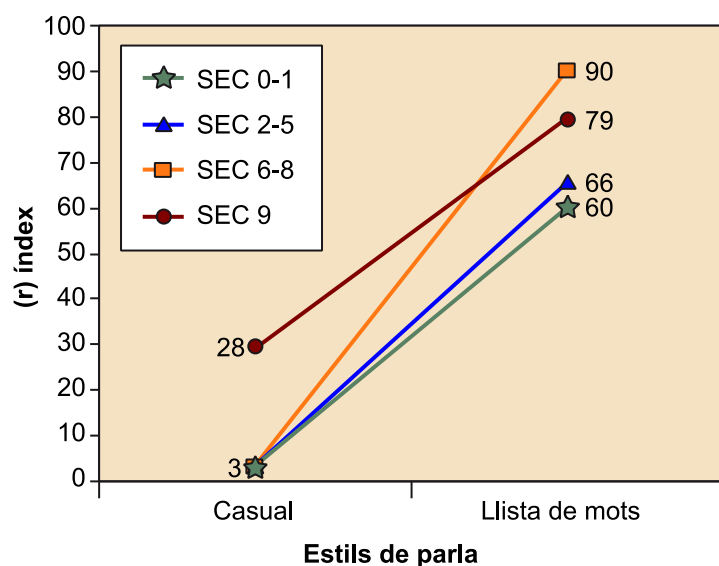

Figura 10. Freqüència d'ús de [r-1] en posició final i abans de consonant a la ciutat de Nova York en quatre estrats socioeconòmics (SEC): 0 = més baix i 9 = més alt. Font: M. Meyerhoff (2006). *Introducing sociolinguistics*. Londres: Routledge).

Labov va descobrir que altres variables també mostraven un patró d'hipercorrecció similar. La figura 11 mostra la freqüència de les variants elevades de la vocal (a) [æ]→[eə], en mots com *bad* i *bag* en els mateixos parlants de la ciutat de Nova York i en quatre estils de parla. Totes dues variables, (-r) i (a), estaven també en procés de canvi. Les actituds lingüístiques dels novaioresques envers aquestes dues variables tan similars, però, diferien molt.

Feu un clic i escolteu

En aquest enllaç trobareu parlants de la ciutat de Nova York amb fenòmens fonètics típics de la ciutat (recomanem els parlants 5 i 7):

<http://web.ku.edu/~idea/northamerica/usa/newyork/newyork.htm>

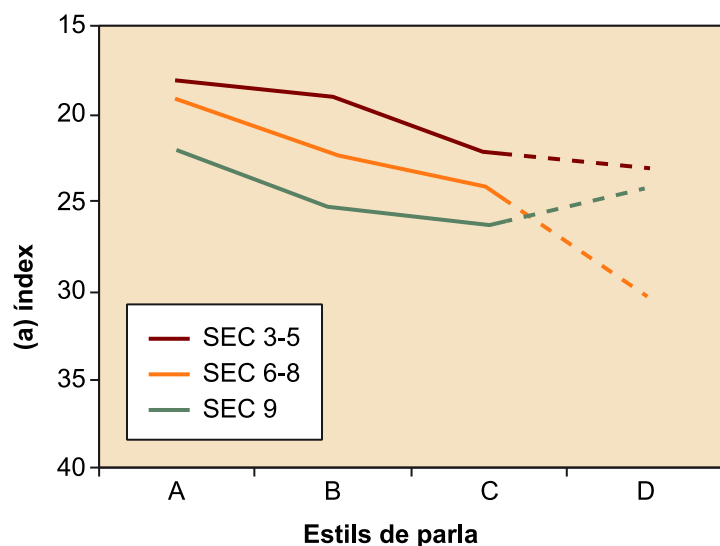

Figura 11. Freqüència d'ús de variants elevades de (a) a la ciutat de Nova York en tres estrats socioeconòmics (SEC): 0 = més baix i 9 = més alt. Font: W. Labov (1972).

Atenció

Encara que la línia dels parlants de la classe socioeconòmica mitjana-baixa (6-8) sembli anar cap a baix (al contrari de la línia de la figura 2.10, que va cap a dalt) això no vol dir que disminueixi la realització de la variable perquè l'escala està invertida; els valors de l'eix vertical més alts indiquen realitzacions més elevades de la variable (a).

Els parlants de Nova York saben que de les dues formes de pronúncia que alternen, la més recent i innovadora de [r-1] i la corrent i típica de la ciutat, la [r-0], la primera és la que es considera "correcta" i "millor". Si els diem que valorin uns quants mots i alternem entre les dues pronuncies, només els avaluaran molt positivament quan pronunciem la -r. Això és el que vol dir *des de dalt*, que els parlants identifiquen perfectament les variants i les valoren diferentment.

Els **canvis des de dalt** ocorren, en definitiva, quan es compleixen les següents condicions:

- La variable té un prestigi manifestament reconegut per la comunitat de parla.
- Els parlants tenen actituds molt positives, la valoren com a més correcta.
- La variable presenta estratificació estilística.
- El factor que inicialment va propiciar el procés de canvi és de tipus social.

En canvi, no sembla que els novaiorquesos siguin tan conscients de l'alternança que es produeix entre la pronúncia més o menys elevada de (a) en mots com *bad*, *ask* o *dance*. Quan se'ls va demanar que avaluessin parells de frases que es diferenciaven únicament per aquest tipus de pronúncia van valorar molt negativament les elevacions de (a). Fins i tot els parlants que usaven una variant més elevada declaraven que no ho feien. Les actituds negatives que

tenien envers aquesta variant semblaven actuar com un filtre i s'escoltaven pronunciant no tant els sons que hi feien, com aquells que volien escoltar. D'aquesta manca de consciència prové el terme *des de baix*.

Els **canvis des de baix** compleixen unes condicions oposades als que vénen des de dalt:

- En principi els parlants no en són conscients i la variable en qüestió no provoca cap tipus de valoració.
- Originàriament, el canvi està motivat per factors lingüístics interns.
- En les fases finals del procés de canvi la variable presentarà estratificació estilística.
- També en aquestes fases els parlants tindran actituds molt negatives.

No podem acabar aquest apartat dedicat a la classe socioeconòmica sense fer esment de l'allau de crítiques que amb el temps i des de la sociolingüística crítica ha rebut aquest model labovià. Com que en les seccions que segueixen també tractarem aquest tema ens limitarem a mencionar dos punts. Primer, que la societat altament jerarquitzada en què es basen els models sociolingüístics està basada en la ciutat de Nova York i que no és vàlida per a altres societats. Segon, que malgrat la importància del factor professional, el nivell d'instrucció dels informants és probablement el que més contribueix a estratificar sociolingüísticament una comunitat de parla. A més, en els processos de normalització d'una llengua, com el català, el nivell d'instrucció està íntimament relacionat amb el grau de coneixement de la llengua: com més alt és el grau d'instrucció, major és el coneixement del català normatiu. La influència que té aquest component en els processos de canvi lingüístic actuals és un camp verge que ens caldrà començar a estudiar amb detall. Alguns ja hi han fet incursions, demostrant la influència del coneixement del català escrit sobre els canvis en el català oral.

Activitat 5: El nivell d'instrucció i el català

Llegiu l'article "Auliva' o 'oliva'? Caracterització de l'alternança al Segrià" (http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03tardor/freixenet1_3) de Carrera-Sabaté i Freixenet-Esteve sobre l'alternança de [aw], [o] i [u] en mots com *oliva* o *operació* a la comarca del Segrià.

Fixeu-vos que al gràfic 3 sembla haver-hi una errata i en comptes de "percepció [aw]" deuria dir "producció [aw]". Contesteu les següents preguntes argumentant de manera clara les respostes en un text escrit:

- Quin fenomen es pot observar al gràfic 2?
- Quins parlants mostren més inseguretat lingüística i per què?
- Podeu imaginar quins resultats s'haurien obtingut si s'hagués tingut en compte l'estrat socioeconòmic dels parlants?

En aquest apartat sobre l'estratificació sociolingüística de l'anglès a la ciutat de Nova York hem anat introduint també altres conceptes clau de la sociolingüística de la variació relacionats amb el canvi. L'objectiu últim i bàsic era, però, demostrar que la classe socioeconòmica influeix en la manera en què parlem. En següents apartats tractarem d'altres factors que també hi influeixen: el gènere i l'edat (clàssics en aquest tipus de treball) i les xarxes socials (un factor que Labov no va tenir en compte però que des d'altres enfocaments es considera necessari per comprendre el significat social de la variació).

2.3. El gènere

"Que mujeres y varones utilizamos la lengua de manera diversa es algo que ya sabían los clásicos. Sin embargo, la óptica masculina –o androcentrismo– imperante en nuestra cultura y en nuestra ciencia llevó no solo a considerar que las mujeres no eran informantes adecuadas, sino también a interpretar sus rasgos lingüísticos como carencias o desviaciones de la norma, masculina [...]"

M. A. Calero Fernández (2007). *Percepción social de los sexolectos*. Cadis: Publicaciones de la Universidad de Cádiz.

"Gender has been the big misunderstood in studies of sociolinguistic variation - in spite of the fact that some of the most exciting intellectual developments over the past decades have been in theories of gender and sexuality [...]"

Pàgina web personal de la professora Eckert, experta en temes de llengua i gènere.

La invisibilitat de les dones en el món de la cultura i de la ciència ha estat una constant històrica, interrompuda potser en comptades ocasions. Haurem d'esperar fins ben entrat el segle XX perquè comenci a qüestionar-se la visió androcèntrica³¹ del món i perquè les dones puguin ser també protagonistes i actores de la història. Des de llavors, els treballs sobre llengua i gènere han proliferat des de camps molt diversos i la sociolingüística de la variació no és una excepció.

Comencem per qüestions bàsiques i fonamentals preguntant-nos perquè parlem de **gènere**³² i no de **sexe**³³.

La distinció més senzilla entre sexe i gènere és que **sexe** és una **categoria biològica** i **gènere** una **categoria social i cultural**. Dit en altres paraules, el sexe correspon a un fet biològic, producte de la diferenciació sexual de l'espècie humana i que pot ser definit en termes objectius i criteri científic. I el gènere és, en canvi, la significació social que se'n fa, les atribucions que la societat estableix per a cadascun dels dos sexes individualment constituïts. Les diferències de sexe són universals, estan determinades, mentre que les de gènere són socials, històriques i culturals, es construeixen.

(31) L'androcentrisme és la visió del món que situa l'home al centre de totes les coses. Comporta la invisibilitat de les dones i del seu món, la negació d'una mirada femenina i l'ocultació de les aportacions realitzades per les dones.

(32) Usat progressivament en substitució de sexe per subratllar les diferències culturals i socials entre homes i dones.

(33) Des d'un punt de vista sociolingüístic, les diferències biològiques entre homes i dones.

Pel que fa als estudis sobre llengua i gènere, no es té constància comprovada que hi hagi pobles on homes i dones parlin llengües diferents, però sí que és habitual que es puguin identificar trets fonètics, morfològics, lèxics o sintàctics més habituals o específics d'homes i dones.

Labov ho va observar de seguida i va formular una sèrie de principis generals que establien generalitzacions al voltant del comportament lingüístic de les dones i classificaven determinades formes lingüístiques dins la categoria de femenines i d'altres dins la de masculines. Aquest enfocament ha estat molt qüestionat, perquè planteja explicar la variació com un reflex de les característiques socials de les persones (ella pronuncia [r] en *car* perquè és dona, ell diu *x* perquè pertany a l'estrat social alt). Avui en dia els sociolingüistes prefereixen adoptar una altra perspectiva, defugint les generalitzacions i considerant les formes lingüístiques com a constituents o components de grups o categories socials que es construeixen i actualitzen de manera diferent en cada comunitat. Vegem-ho tot plegat.

Principi I. Variables sociolingüístiques estables: les dones usen amb més freqüència que els homes les formes estàndard.

Els principis són d'ordre diferent segons la variable lingüística sigui estable o, al contrari, es trobi en procés de canvi. En les situacions en què les variables lingüístiques són estables s'ha observat repetidament que les dones usen més les formes estàndard que els homes. Un dels exemples més coneguts és l'estudi de Trudgill de l'anglès de Norwich. A la figura 12 apareix la freqüència d'ús de la variant alveolar no estàndard [ɪn] en homes i dones de cinc estrats socioeconòmics (la variant estàndard seria la velar [ɪŋ]). Aquí es pot veure clarament com les dones, de totes cinc classes socials, usen menys formes no estàndard que els homes.

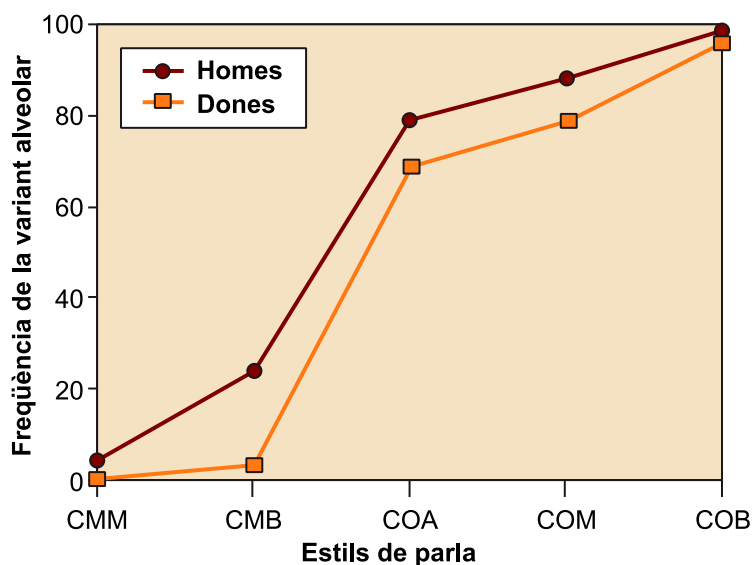

Figura 12. Freqüència d'ús de la variant alveolar [ɪn] en homes i dones de cinc estrats socioeconòmics diferents a Norwich, Anglaterra. Estrats socioeconòmics: CMM = classe mitjana mitjana; CMB = classe mitjana baixa; COA = classe obrera alta; COM = classe obrera mitjana; COB = classe obrera baixa (font: P. Trudgill (1972). "Sex, covert prestige and linguistic change in urban British English". *Language in Society* [núm. 1, pàg. 179-195]).

Dues excepcions mítiques

La llengua garífuna al Carib (conten que els invasors mataren tots els homes i que les dones l'han continuada parlant) i el nushu, que funcionava com a llengua secreta de les dones de la Xina.

Com s'han interpretat aquests resultats? Segons el mateix autor, la tendència de les dones a usar més formes estàndard que els homes, a parlar "més correctament" diríem, s'explicaria per la major sensibilitat que tenen les dones per tot allò que és considerat més estàndard. I això per diversos motius:

- Estan més implicades en l'educació dels fills.
- La posició de la dona en la societat és menys segura.
- L'avaluació social de la dona es fa a través de les formes lingüístiques que empra perquè no té ocupació.

Probablement això fóra cert a la dècada dels setanta, però és obvi que avui en dia aquests motius estan desfasats i, a més, es considerarien políticament incorrectes. Tot i les crítiques rebudes, aquest fil argumental és subjacent en altres teories més recents, tot i que amb un nou enfocament. Segons la professora Eckert les dones fan més ús que els homes dels símbols externs (la parla, el maquillatge, la vestimenta) per assenyalar i marcar el seu estatus social i la seva identificació amb un grup. Aquesta idea, que les dones són més conscients que els homes de tot allò que està "prohibit" i que per això ho eviten en major mesura, també s'ha invocat per explicar determinats casos de canvi en procés, com el que tot seguit comentem.

Principi Ia. Variables sociolingüístiques en procés de canvi des de dalt: les dones usen amb més freqüència que els homes les formes estàndards.

D'entrada, la segona proposició és idèntica a la que estableix el principi I: "les dones usen més les formes estàndards que els homes". Canvien, però, les condicions i, si el principi I es referia a variables estables, aquí ens les hem de veure amb formes lingüístiques l'ús de les quals està més a dalt del nivell de consciència social, és a dir que els parlants les reconeixen i en parlen obertament. A més, la variant innovadora desperta actituds molt positives en la comunitat (els parlants diran que és la "millor"). En aquests casos, en què les formes innovadores s'avaluen molt positivament i estan orientades envers les normes de prestigi, les dones les usen més que els homes. La variant en qüestió presentarà un patró d'estratificació estilística, com hem vist abans: augment consistent d'ocurrències en els estils de parla més formals. L'exemple que ja coneixem tan bé de la (r) postvocàlica a la ciutat de Nova York ens és útil una vegada més. Com hem vist, es tracta d'un canvi que està per damunt del nivell de consciència social i, a més, la forma innovadora constitueix una norma de prestigi obert.

Principi II. Variables sociolingüístiques en procés de canvi des de baix: les dones usen amb més freqüència que els homes les formes innovadores.

En aquesta ocasió ens trobem davant de variables sociolingüístiques, també en procés de canvi com al principi Ia, però des de baix. L'adjectiu *baix*, ja ho hem dit, no es refereix a una classe social inferior, sinó al nivell de consciència social. I això ho podrem comprovar en observar la distribució de la variable

Us ho podeu creure?

S'ha dit que les dones no usen tant les formes no estàndard perquè les faria aparèixer com a sexualment promíscues!

Lectura complementària

P. Eckert; S. Mc Connell-Ginet (2003). *Language and gender*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sensibilitat femenina

Fixeu-vos que la "sensibilitat" de les dones serveix per explicar el comportament lingüístic femení (perquè el dels homes es dona per descomptat i per tant no necessita cap explicació).

Recordeu!

El tipus de variable sociolingüística que descriu el principi Ia l'hem anomenat **marcador**.

segons els estils de parla: no hi haurà, o almenys de manera significativa, un canvi quantitatiu en l'ús de la variant en cada estil de parla. És a dir, que les ocurrences no augmenten amb la formalitat de l'estil, es mantindran constants. En aquests casos, les dones semblen anar per davant dels homes en l'ús de les formes innovadores, no estàndards.

Existeixen gran nombre d'exemples de canvis d'aquest tipus amb el sistema vocàlic de l'anglès. Atès que els canvis des de baix, recordeu, s'inicien impulsats per factors lingüístics interns al propi sistema lingüístic i que el sistema de vocals angleses es caracteritza per la seva inestabilitat i desequilibri, no és estrany que ens trobem amb gran quantitat de treballs de variació que descobreixen aquests tipus de canvis des de baix.

La interacció amb altres factors socials és, per una altra banda, molt freqüent. I, de fet, el que s'ha comprovat sovint és que el gènere no actua de la mateixa manera en tot l'espectre social. Això vol dir que el comportament lingüístic de dones i homes pot ser diferent únicament en determinats grups socials però semblant en d'altres.

En un estudi força original sobre la llengua dels adolescents de Detroit, per exemple, Eckert va trobar que la vocal central [ʌ] estava sofrint un endarreriment en alguns parlants (una paraula com *bus* es pronunciaria com *boss*) i aquest canvi, que era molt nou, estava restringit a la parla d'un grup d'adolescents anomenats *burnouts*. Encara més interessant és que dins aquest grup el canvi estava molt més avançat entre les noies que no entre els nois.

La distinció entre *burnouts* i *jocks* és fonamental per comprendre en quin sentit podem dir que el gènere estava interactuant amb un altre factor social. A les escoles dels suburbis de Detroit, l'ordre social es definia per l'oposició entre dues categories socials: els *jocks* i els *burnouts*. Els *jocks* eren adolescents que provenien fonamentalment dels que estaven per damunt de la mitjana, segons la jerarquia socioeconòmica local, mentre que els *burnouts* es classificaven entre els que estaven per sota. Per a uns, l'escola i el seu entorn tenia un paper fonamental en les seves amistats i relacions socials en general. Els altres rebutjaven el sistema escolar i la funció que podria tenir en la construcció de les seves vides. Aquesta oposició s'observava de manera simbòlica en la vestimenta i en el comportament lingüístic.

P. Eckert (2000). *Linguistic variation as social practice*. Oxford: Blackell.

És més, no hi ha cap motiu per pensar que el gènere sempre comporta variació. En aquest sentit, la figura 13 mostra que la freqüència d'ús en homes i dones de les variants de (-s) en coda sil·làbica (en mots com *entrevista*, *paستا*) a Valparaíso (Xile) és pràcticament idèntica. De les tres possibles realitzacions, la plena [s], aspirada [h] i zero [∅], els parlants consideren que l'aspiració és la més "correcta". Tractant-se d'una variable estable, ens hauríem esperat un major ús de la variant [h] per part de les dones que no trobem (les freqüències d'ús d'homes i dones són pràcticament idèntiques).

Pàgina web

Labov ha estudiat abundantment la variació, el canvi i la difusió de les vocals de l'anglès americà. Trobareu molta més informació a la seva pàgina web: <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/>

Penelope Eckert

Penelope Eckert és professora a la Universitat de Stanford. Estudia la variació de la llengua però amb un enfocament etnogràfic. El gènere, des d'aquest punt de vista, formaria part de la identitat social que es construeix i actualitza constantment.

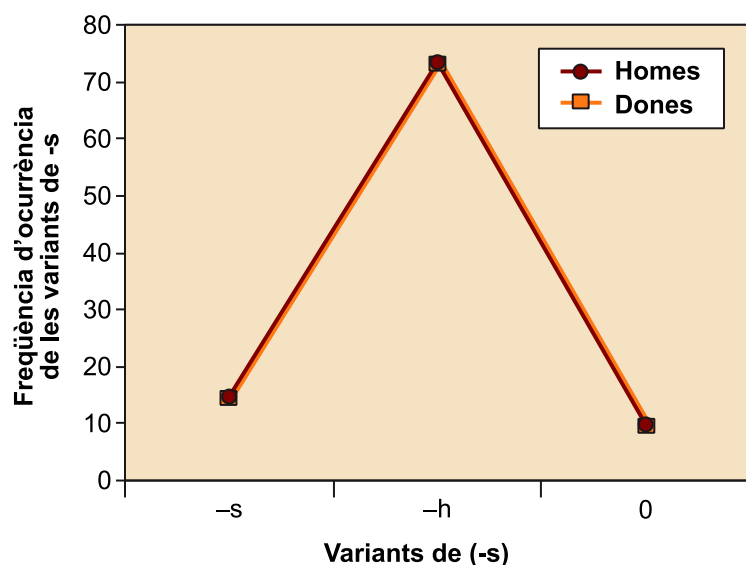

Figura 13. Distribució de les variants de (-s) en homes i dones de Valparaíso (font: G. Tassara (1988). "Le /s/ implosif dans l'espagnol de Concepción et de Valparaíso (Chili)". *Linguistique* (vol. 2, núm. 24, pàg. 131-141), citada a J. L. Blas Arroyo (2005). *Sociolingüística del Español*. Madrid: Càtedra).

Així les coses, també és cert que molts són els treballs que avalen i ratifiquen els principis generals de Labov, especialment l'associació entre l'ús de les variants estàndard i les dones, més propenses que els homes a seguir les normes de prestigi. Les excepcions també fan el cas i el problema s'ha plantejat quan s'han estudiat comunitats parlants de l'àrab. En aquests casos, les dones, com a norma general, semblen usar més sovint que els homes les variants locals i col·loquials.

Accés a la cultura de la dona àrab

Per què les dones en el món àrab semblen comportar-se lingüísticament de manera contradictòria a com ho hem vist fins ara? Hem de tenir en compte tant el rol social que mantenen en la comunitat com el desigual accés a l'educació d'homes i dones. Com sabem, l'àrab clàssic, variant alta o prestigiosa, només es pot aprendre a l'escola, mentre que a casa parlen una variant dialectal. En la majoria de comunitats àrabs estudiades, les dones no tenen encara les mateixes oportunitats que els homes per rebre ensenyament formal, i això els impedeix accedir a les formes estàndard.

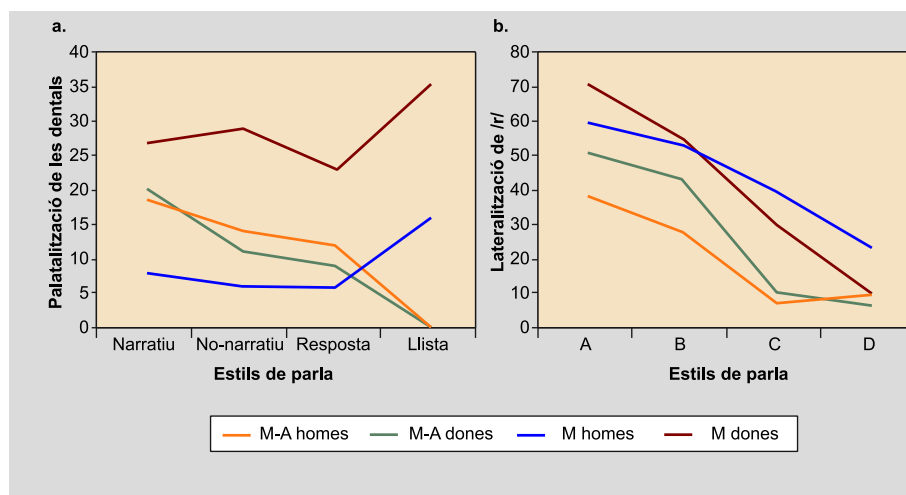
Activitat 6: Les dones i l'estàndard

La figura (a) correspon a la palatalització de les dentals (*t*, *d*) que fan els parlants d'àrab al Caire. La palatalització no es fa en l'àrab clàssic i és una innovació local.

La figura (b) correspon a la lateralització de la /-r/ que fan els parlants de l'espanyol a San Juan de Puerto Rico. Aquest fenomen no ocorre en l'espanyol estàndard i està estigmatitzat.

Compareu les freqüències d'ús d'homes i dones dels estrats socioeconòmics alt i mitjà en quatre estils de parla en les dues comunitats de parla. Expliqueu la distribució de les variants i argumenteu a quin principi de Labov es deurien correspondre.

Argumenteu el comportament lingüístic de les dones de classe mitjana de cada comunitat.

A més de les excepcions, també s'ha esmentat el que s'anomena la **paradoxa del gènere**³⁴, que es fa visible quan ajuntem els tres principis. Una paradoxa que, de fet, ja va assenyalar el mateix Labov i que va intentar resoldre amb la formulació del segon principi. En observar que les dones no sempre eren més conservadores, en el sentit que s'ajustaven més a les normes usant les formes estàndards, va afegir allò de "en el cas en què estiguessin socialment establertes i instituïdes". Les dones usarien les formes vernaculars més sovint que els homes quan no hi hagués aquest tipus de normes (no estan reconegudes).

⁽³⁴⁾ Les dones són conservadores, ajustant-se a les normes lingüístiques, i alhora innovadores, allunyant-s'hi i usant més formes vernaculars que els homes.

De la parla de les dones s'ha dit que és més conservadora que la masculina i que s'avalua com a més correcta perquè generalment les formes lingüístiques tradicionals són les considerades estàndard i més prestigioses. També s'ha observat, en relació amb el que acabem de dir, que les dones tendeixen a autocorregir-se més que els homes en contextos formals, per aquella major sensibilitat que tenen d'adaptar-se a les normes. Els homes, per la seva banda, serien "més vulgars" perquè socialment és acceptable que trenquin les normes. Fixeu-vos que tots dos comportaments estan relacionats amb els dos tipus de prestigi explicats: el manifest i l'encobert.

Amb un enfocament qualitatiu aquesta aparent paradoxa sobre el comportament lingüístic de les dones, unes vegades més conservadores i d'altres més innovadores, desapareix, com així ho han demostrat els treballs etnogràfics realitzats sobre el tema. La paradoxa seria el resultat de tres maneres de procedir errònies:

- Agrupar individus de característiques molt diverses i posar-los en un bloc només perquè són del mateix sexe.
- Generalitzar comportaments lingüístics que en realitat varien i adquireixen significats socials diferents segons la comunitat.
- I, sobretot, tractar el comportament lingüístic d'homes i dones des d'un enfocament essencialista i determinista, és a dir que per ser home o dona hem de parlar d'una manera *x* o bé explicar que parlem d'una manera *x* perquè resulta que som dones.

Com hem de procedir correctament per evitar de caure en generalitzacions excessives i, sobretot, de barrejar categories diferents? Per respondre aquesta pregunta considerem primordial la distinció que va proposar ja fa uns anys la professora Ochs entre els índexs del llenguatge que aporten informació social de manera directa i els índexs que ho fan de manera indirecta.

Els índexs directes es correspondrien amb les formes lingüístiques exclusives per a homes o per a dones, que són molt rares. La majoria dels índexs són doncs probabilístics i indirectes, i això perquè estan mediatitzats per altres factors:

- El seu ús en determinats actes de parla (ordres, peticions, etc.),
- La seva associació amb determinades actituds (de seguretat, indecisió),
- La seva associació amb unes pràctiques socials o activitats discursives específiques (fer discursos en públic, per exemple).

Si hi ha característiques del llenguatge que s'associen sobretot amb homes o dones és perquè indiquen activitats socials o actituds que, al seu torn, ajuden a construir significats de gènere. Primer és la pràctica, comportament o actitud social d'homes i dones i després la forma lingüística que usen uns i altres en aquestes pràctiques.

L'exemple d'Ochs és molt clarificador. En japonès existeixen unes partícules que s'afegeixen al final de la frase per indicar l'actitud del parlant envers tota la proposició i de les quals s'ha dit que marquen el gènere del parlant. Se considera que *ze* és masculí i *wa* típic del discurs femení. Aquesta associació és només probabilística, perquè no és cert que tots els homes usen només *ze* i que les dones no la facin servir mai. El que ocorre és que *ze* es refereix directament a una actitud de seguretat i *wa* a una d'indecisió. Com en la societat japonesa mostrar obertament seguretat és convencionalment un tret masculí i la indecisió resulta ser un tret típicament femení, les formes lingüístiques *ze* i *wa* marquen de manera indirecta el gènere masculí i femení respectivament. La gran quantitat de partícules *ze* que es troben al discurs dels homes japonesos resulta d'una convenció cultural que regula socialment l'asseveració i seguretat. Com que els homes japonesos poden mostrar-se més segurs que les dones, la freqüència amb què trobem *ze* en el discurs dels homes només fa que reflectir aquesta norma, i no el fet que ells siguin homes.

Queda clar doncs que la relació entre una forma i els seus parlants no és directa. Des d'aquest punt de vista, ja no té gaire sentit dir que en general les dones són més o menys conservadores o innovadores, perquè el seu comportament pot variar segons la comunitat lingüística i les normes socials locals. Les investigacions més recents sobre la relació entre llengua i gènere van més en-

Elinor Ochs

Elinor Ochs, antropòloga i professora a la Universitat de Califòrnia a Los Angeles (UCLA). Encara que és força més coneguda per haver desenvolupat un nou camp d'estudi, la socialització del llenguatge, que per haver estudiat les relacions entre gènere i llengua, ha fet la seva contribució, de la qual destaquem:

E. Ochs (1992). "Indexing gender". A: A. Duranti; C. Godwin (editors), *Rethinking context: language as an interactive phenomenon* (pàg. 335-358). Cambridge: Cambridge University Press.

⁽³⁵⁾ L'enfocament construccionista tracta el gènere com a categoria que hem de fer i que fem contínuament quan interactuem en societat, a diari.

llà i adopten un punt de vista construccionista³⁵, deixant enrere generalitzacions i oposicions binàries de tipus masculí-femení. Es tracta d'una aproximació alternativa que, amb un treball de tipus etnogràfic i qualitatiu, persegueix descobrir les particulars condicions que formen el comportament lingüístic d'homes i dones. Examinen les formes en què el gènere es construeix socialment, en les interaccions que mantenim, i no com una categoria social fixa, que ja existeix. El gènere, com altres components de la identitat, es construeix en la pràctica social. La professora Eckert, de la qual ja hem parlat, segueix aquest enfocament aplicant-hi el concepte de **comunitat de pràctica**.

Vegeu també

Explicarem el concepte de *comunitat de pràctica* a l'apartat "Les xarxes socials" d'aquest mòdul.

2.4. L'edat

Si hi ha un factor essencial i central a la sociolingüística de la variació (i el canvi) aquest és l'edat dels individus. Com veurem en l'apartat següent, la importància d'aquesta característica rau en el fet que ens permet estudiar els canvis que possiblement s'estiguin produint en el moment mateix en què s'està portant a terme la recerca. Amb aquesta secció pretenem que quedi clar que l'edat és útil tant per detectar possibles canvis lingüístics, com per ajudar a interpretar altres fenòmens.

Els perfils de distribució lingüística per grups d'edat (la forma que prenen les línies quan representem als gràfics la freqüència amb què els parlants usen una forma lingüística determinada) poden ser manifestacions de dos processos diferents:

- Processos que només observem i identifiquem en determinats grups d'edat.
- Processos que remetent a fenòmens d'autocorrecció, especialment entre els grups d'edat mitjana.

2.4.1. Fenòmens d'identificació generacional

Estan relacionats amb els processos d'*age-grading*³⁶, que fins fa poc els lingüistes usaven per referir-se a les expressions típiques que es troben en la parla dels infants, que es repeteixen de generació en generació sense passar mai a la parla dels adults. Les metàstasis com *Què m'has pomcrat?* en són un bon exemple.

⁽³⁶⁾Quan les formes de la variable són exclusives de grups generacionals: tots els parlants d'una comunitat usen més una forma lingüística possible a una edat i l'altra variant lingüística a una altra edat.

Actualment però, la noció ha acabat per estendre's i quan parlem d'aquests fenòmens ens referim a les diferències en el llenguatge que són específiques de les diverses edats dels individus i que contribueixen a singularitzar-los des d'un punt de vista sociolingüístic. Aquestes característiques poden ser de dos tipus: o exclusives de determinats grups o, si més no, usades amb molta més freqüència a unes determinades edats o períodes de la vida que a d'altres. Generalment aquestes diferències quantitatives es troben relacionades amb sentiments d'identitat al grup i de solidaritat.

La figura 14 il·lustra el dibuix general que prendria la distribució d'una variable estàndard imaginària d'aquest fenomen d'*age-grading* en tres generacions. El pic que observem en els joves que es troben en la vintena s'ha explicat per la seva inserció en el **mercat lingüístic**³⁷ on l'ús de la llengua estàndard adquireix un gran valor, especialment si es treballa en àmbits en què s'espera un domini dels estils més formals. La disminució de l'ús de l'estàndard en les generacions següents resultaria de l'acomodació dels individus al mercat (amb el temps i quan ja ens sentim més còmodes ens relaxem i estem menys atents a les qüestions formals).

(37) Noció desenvolupada pel sociòleg francès Pierre Bourdieu i que indica el valor que una manera de parlar o una llengua adquireix en relació amb la seva necessitat.

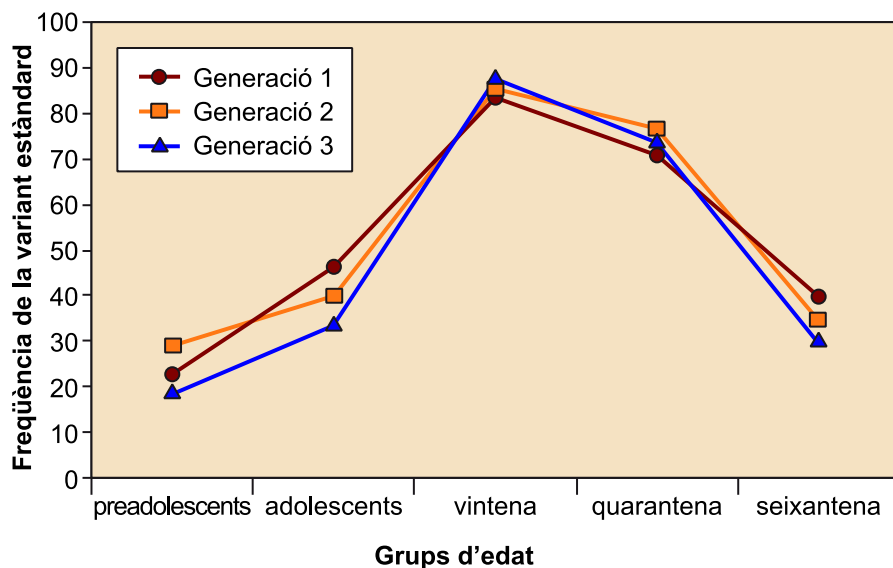

Figura 14. Freqüència d'ús d'una variable estàndard imaginària a través de quatre generacions en una comunitat lingüística.

L'ús de formes estigmatitzades o, en tot cas, allunyades de l'estàndard és típic dels parlants més joves que, amb la seva forma peculiar de parlar, mostren la seva identificació amb el grup i la seva oposició als altres. El parlar juvenil afecta tots els nivells d'anàlisi (fonètic, morfològic, etc.), sent el vocabulari el més visible i cridaner. Aquí en teniu una petita mostra:

cotarro m: Qüestió, tema: "porta una miqueta més el cotarro d'advocats i tota la història".

menjar el tarro fr: Convèncer, manipular l'opinió o les decisions d'una persona. "Suposo que si hagués anat al cap d'estudis i li hagués menjat el tarro..."

J. Pujolar (1997). *De què vas, tio?* Barcelona: Empúries.

2.4.2. Fenòmens d'autocorrecció

Aquest tipus de fenomen no és substancialment diferent del que acabem d'explicar. L'única raó per parlar d'autocorrecció com a manifestació diferenciada d'allò que he anomenat *age-grading* és que amb aquest terme fem referència específicament a aquest pic diferenciat dels grups mitjans en el seu ús de les varietats estàndard.

A la figura 15 apareix l'ús d'una variant ja no imaginària, sinó ben real, però estigmatitzada, és a dir una forma molt allunyada de l'estàndard, associada al món rural i gent sense estudis. S'hi il·lustra la freqüència amb què els parlants xilens de diferents grups d'edats usen una de les variants de la labiodental fricativa (f): la variant velar fricativa [χ] (*juente, jui*). La línia A representa els parlants amb tres anys d'educació i la B els que han anat dotze o més anys a l'escola.

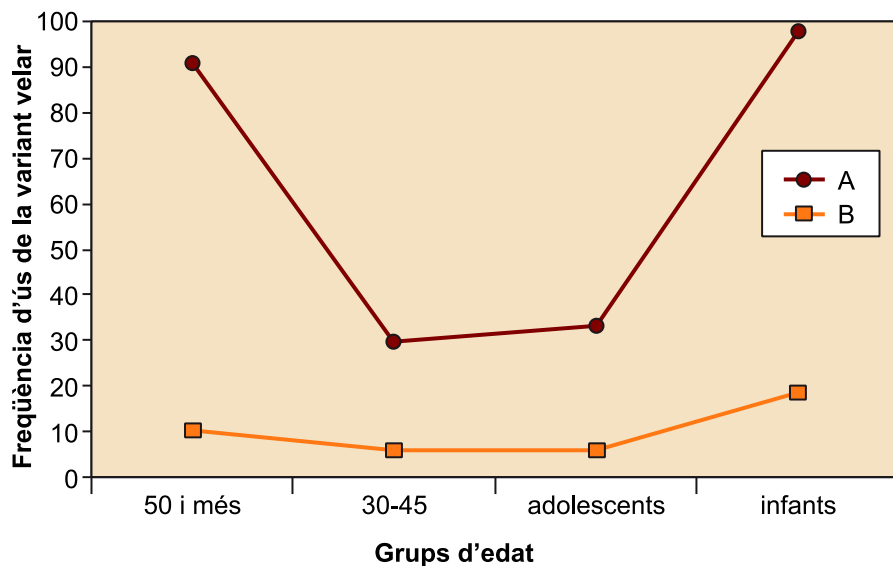
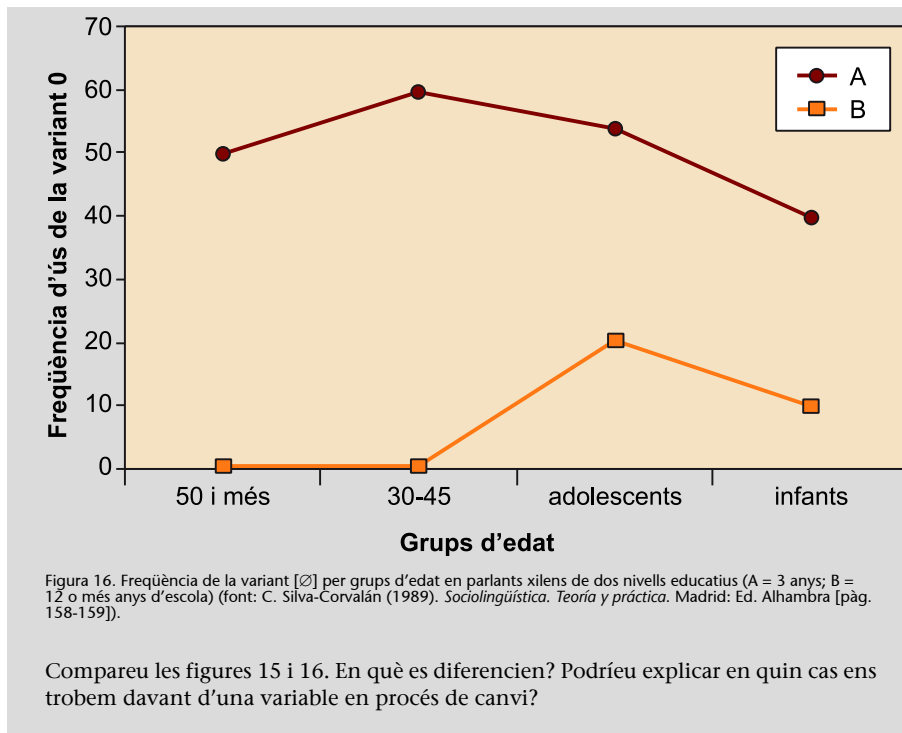

Figura 15. Freqüència de la variant velar sorda per grups d'edat en parlants xilens de dos nivells educatius (A = 3 anys; B = 12 o més anys d'escola) (font: C. Silva-Corvalán (1989). *Sociolingüística. Teoría y práctica*. Madrid: Ed. Alhambra).

Els nens i la gent més gran tenen comportaments similars que els diferencien tant dels adolescents com dels adults dins dels dos grups, A i B. La corba dibuixada representa un mateix model d'estratificació curvilínia però inversa (i més exagerada) a la que apareix a la figura 14.

Activitat 7: Models de distribució generacional

A la figura 16 es representa la freqüència d'una de les variants de la bilabial oclusiva (b) en posició intervocàlica, la [β] (*caeza*), en els mateixos parlants xilens.

2.5. Les xarxes socials

Tant la classe social (i/o el nivell d'estudis) com el gènere i l'edat són categories macrosocials, és a dir que agrupen els individus en categories que travessen tota la societat. Junt amb aquests factors, molt aviat es va poder observar la necessitat de tenir en compte les xarxes socials³⁸ de les persones per explicar i entendre com es motiva i es difon el canvi lingüístic. Les xarxes socials agrupen els individus sobre la base de les relacions que mantenen en la vida diària (amb qui treballen, qui són els seus amics i amb quina freqüència els veuen i/o parlen amb ells, amb qui estudien, amb qui sopen, etc.). Les xarxes socials es defineixen com a grups relativament petits d'individus que es basen en la freqüència i la qualitat de les interaccions.

La professora Milroy va ser la primera a aplicar la noció de xarxa social a la sociolingüística. Es basa en la teoria de l'intercanvi, que diu que el comportament social és una estructura d'intercanvis de bens materials i no materials, com pot ser-ho el prestigi. Amb aquests intercanvis intentem aconseguir sempre uns beneficis, que són igual o superiors al cost que nosaltres hem pagat. Això significa que, quan donem, sempre esperem rebre alguna cosa a canvi i creem, indirectament, una obligació de devolució a la persona que rep. Les relacions d'amistat estan basades en aquest principi de constant pressió: si volem mantenir les nostres relacions socials, haurem de complir amb les nostres obligacions. Per tant, les xarxes són mecanismes de pressió.

L'ús de la classe social en els treballs clàssics de sociolingüística de la variació està basat en la representació d'una societat en un continuïum vertical d'estrats socioeconòmics que, com hem vist, es defineixen segons uns indicadors objectius: l'ocupació, el nivell d'estudis, els ingressos, etc. Cada individu obtenia

⁽³⁸⁾ Conjunt finit d'actors o grup d'actors i les relacions que mantenen entre ells. Teixit format per les relacions d'un conjunt d'actors que estan units directament o indirecta a través de compromisos, informacions, etc.

Lesley Milroy

Lesley Milroy (Newcastle, 1944-), professora emèrita a la Universitat de Michigan. Coneguda per la seva recerca en variació, de referència obligada és el seu article de 1978 "Belfast: change and variation in an urban vernacular", a P. Trudgill (editor) *Sociolinguistic patterns in British English* (pàg.19-36), Londres, E. Arnold. Més conegut encara és el seu llibre *Language and social networks*, Oxford, Blackwell.

una puntuació segons aquestes dimensions i amb aquest punt que li concedia un estatus social, es situava més amunt o més avall de l'escala. Aquest model que estava basat en els treballs pioners de Labov a Nova York no era vàlid per a altres tipus de societats en què les classes socials no es defineixen segons allò que tenen, com les no industrialitzades, o per altres estudis de petita escala.

No es tracta de negar que la societat no pugui ordenar-se en estrats o classes socials, sinó d'advertir que treballant únicament amb categories "a gran escala" no es poden explicar altres tipus d'organitzacions socials més centrades en l'individu i el seu context social. La introducció del concepte de xarxa social en la investigació sociolingüística s'ha de veure doncs com una resposta a la necessitat de treballar amb estructures més petites i concretes i suposa un punt de vista alternatiu als treballs sociolingüístics clàssics. El primer problema que hauré de resoldre per poder-hi treballar és de caire metodològic: com identifiquem les xarxes socials dels individus?

Hi ha diferents estratègies per identificar les xarxes socials d'una persona. La primera consisteix simplement a observar qui interactua amb qui en una comunitat i a fixar-se com estan interactuant entre ells. A poc a poc aniran sorgint models d'interacció que constituïran les xarxes socials dels individus. Una altra manera, més senzilla, és demanar directament a les persones que defineixin les seves pròpies xarxes socials. Evidentment no ho preguntem literalment. Podem preguntar "qui són els teus millors amics?" o demanar que ens diguin tota la gent amb qui van tenir una conversa el dia d'abans. La professora Eckert, en l'estudi sobre adolescents a Detroit que hem comentat abans, va preguntar per la gent més important amb la qual passaven el temps.

El principal problema de demanar als individus mateix de definir la seva xarxa social és que podem construir-la de diferents maneres segons interpretem les respostes. Si hem preguntat pels millors amics podem trobar que Lara consideri Elsa i Carmen entre les seves amigues però que Carmen no ens doni el nom de Lara (per oblit, etc.) En aquest cas hauré de decidir si construïm una xarxa amb tots els noms que ens han proporcionat o només amb aquells que són recíprocs.

Un problema inexistent

Amb les categories de tipus macrosocial aquest problema ni es plantejava perquè el gènere s'identificava amb el sexe de la persona, l'edat amb els anys i la classe social amb l'ocupació, el nivell d'estudis i els ingressos mensuals de la persona.

Activitat 8: Identificació de les xarxes socials

La taula següent presenta el nom de sis amics i la resposta que van donar a la pregunta "Qui són els teus millors amics?" Tots es coneixen però no tots van donar com a resposta el nom de tots els altres.

Nom	Resposta a "Qui són els teus millors amics?"
Quim	Cesc, Montse, Marc, Oriol
Cesc	Quim, Marc, Oriol, Montse
Oriol	Montse, Quim, Cesc
Montse	Quim, Anna, Oriol

Nom	Resposta a "Qui són els teus millors amics?"
Anna	Montse, Cesc, Oriol
Marc	Oriol, Cesc

Identifiqueu i creeu una xarxa (1) amb els noms que cadascun ha donat, incloent-hi també els casos en què no hi ha reciprocitat.

Feu una altra xarxa (2), aquest cop exclouent els casos en què no hi ha reciprocitat. Són dues xarxes molt diferents? Quina informació queda exclosa en la xarxa (2)?

S'han identificat diversos tipus de xarxes. En primer lloc, les xarxes poden ser **denses** o **difuses**³⁹ depenent de la coneixença total o parcial que tenim dels membres de la xarxa. La importància del tipus de xarxa en sociolingüística té a veure amb el fet que ajuda a comprendre com evoluciona el canvi lingüístic. Com més densa sigui una xarxa, com més intensa sigui la relació entre els seus membres, més pressió s'exerceix sobre el seu comportament, i doncs més homogenis són els usos lingüístics. A més, com que tindran menys contacte amb membres que no són de la xarxa, també tindran menys possibilitats d'introduir cap canvi lingüístic de fora. Quan les xarxes són difuses, en canvi, com que la intensitat de la relació és molt menor i els seus membres tenen molts més contactes amb altres xarxes externes, la introducció d'una innovació serà molt més probable.

⁽³⁹⁾La xarxa és densa si la relació entre els membres és molt freqüent i intensa i difusa si és poc freqüent i feble.

Quan més densa és l'estructura d'una xarxa, la pressió que exerceixen els membres condueix a la identificació amb el grup. Si una xarxa social és difusa, com que hi ha pocs vincles i a més són febles, és normal que els seus membres es diversifiquin.

En segon lloc, les xarxes poden distingir-se també segons la qualitat dels vincles que uneixen els membres. El vincle de la xarxa que ens uneix a un amic serà **simple**⁴⁰ i únic si només és el nostre amic, és a dir que ni treballa amb nosaltres, ni forma part de la nostra família, ni practiquem cap activitat esportiva junts, etc. En canvi, el vincle de la xarxa serà **múltiple**⁴¹ si a més de ser amic nostre estudiem junts, és el meu cosí i formem part de la mateixa colla castellera. Aplicats a la sociolingüística, se suposa que una xarxa de vincle simple estarà més oberta a les innovacions que no una de múltiple.

⁽⁴⁰⁾Parlem de vincle simple quan ens uneix només un tipus de relació (familiar, per exemple).

⁽⁴¹⁾Parlem de vincle múltiple quan ens uneixen altres tipus de relacions (familiar i amista, per exemple).

Un altre tipus de xarxa social és l'anomenada **comunitat de pràctica**⁴². Aquesta unitat d'anàlisi, més petita que la xarxa, es va agafar de la teoria social de l'aprenentatge i la van introduir Penelope Eckert i Sally McConnell-Guinet en la seva recerca sobre llengua i gènere. La comunitat de pràctica té tres característiques que uneixen els seus membres: **activitat compartida** i negociada, en què hi ha **compromís mutu** i **repertori comú**.

⁽⁴²⁾Unitat d'anàlisi més petita que la xarxa social manllevada de la teoria de l'aprenentatge i introduïda a la sociolingüística per les professores Eckert i McConnell. Definida per tres criteris que tots els seus membres comparteixen:

- Activitat comuna.
- Compromís mutu.
- Repertori comú.

L'**activitat compartida** és el criteri bàsic i definitiu per poder parlar de comunitat de pràctica, perquè ens assegura que els membres de la xarxa, a més d'estar en contacte, comparteixen també una empresa on contínuament negocien per arribar a un mateix objectiu. Exemplifiquem-ho amb una cooperativa que es dediqui a la construcció de taüts, on els treballadors més antics ensenyaran als més novells compartint l'objectiu de perpetuar el negoci i no fer fallida.

El **compromís mutu** implica un contacte directe personal. Aquest criteri pot estar absent en una xarxa social d'un altre tipus en què els seus membres no tenen mai contacte directe. Per exemple, el fet de pertànyer a una organització no governamental només donant diners, però sense participar en les activitats que proposa. En la cooperativa de taüts del nostre exemple, el contacte està garantit (fins i tot si hi ha torns de treball, les reunions o les activitats que es puguin fer mantindran en contacte i units els seus treballadors).

El **repertori comú**, que tots els membres comparteixen, pot ser un estil de parla, determinat vocabulari específic, un accent característic, etc. Els treballadors de la nostra cooperativa comparteixen una terminologia especialitzada al voltant de la fusta, les xapes, etc.

Aquest nou enfocament proporciona una via alternativa per respondre a qüestions relacionades amb la variació i el canvi lingüístic i, concretament, com s'introdueixen les noves formes i com es difonen. A més, com hem vist, la seva aplicació als estudis de llengua i gènere per la professora Eckert pot ajudar també a comprendre el significat que té la variació per a homes i dones així com a resoldre la paradoxa del gènere. Els treballs a l'estil labovià només han tingut en compte variables macrosocials, tipus d'edat, gènere i classe social, dins una comunitat de parla en un marc urbà o semi-urbà. La comunitat de pràctica fa referència a grups molt més reduïts que la comunitat de parla i es construeix, es modifica i es negocia constantment en les interaccions dels seus membres. En definitiva, es tracta de dos enfocaments diferents que lluny d'excloure's es complementen.

Nota

Recordeu que la diferència fonamental entre una comunitat de pràctica i una xarxa social, aplicades a la sociolingüística, rau en el tipus d'interacció, que ha de ser regular, mútua i negociada en la primera, mentre que en la segona no és necessari.

3. El canvi lingüístic

Si reviseu l'apartat introductori trobareu que entre les aportacions de Labov es trobava la superació entre els estudis diacrònics i sincrònics. Això implicava no tant estudiar el canvi històricament, analitzant la llengua en diferents moments a través dels anys, com en el moment actual. I és que, tot i que no som conscients que la llengua que parlem està canviant contínuament, tots percebem aquest canvi en llegir un text antic. Labov vol detectar aquests possibles canvis en curs. I la forma més senzilla de fer-ho és estudiant el **canvi en temps aparent**⁴³, és a dir, comparant la freqüència de la forma lingüística que estem estudiant entre els parlants de diferents edats. Si hi ha diferències, això vol dir que hi ha alguna possibilitat que ens trobem davant un canvi.

(43) L'aparent pas del temps es mesura comparant els parlants de diferents edats d'una comunitat lingüística en un moment determinat. Quan els parlants més joves es comporten de manera diferent als més grans ens podem preguntar si estem davant un canvi lingüístic.

La hipòtesi amb la qual es basen aquest tipus d'estudis en temps aparent és que les idiosincràsies dels idiolectes es mantenen més o menys estables al llarg de la vida dels individus. L'adquisició del llenguatge de manera òptima es completa durant uns anys, que els lingüistes anomenen **període crític**⁴⁴ i que arriba fins a la pubertat. A partir d'aquest moment el cervell perdria plasticitat i la capacitat per aprendre una altra llengua disminueix. Per això quan els adults aprenem segones llengües ens resulta més difícil, a més de no arribar a obtenir el mateix nivell que un parlant nadiu. Finalitzat aquest període, igualment, se suposa que la llengua de l'individu ja no canvia de forma substancial.

(44) Hipòtesi postulada pel neuròleg i lingüista Lenneberg als anys seixanta. Basada en arguments fisiològics (la pèrdua de potencial de les zones cerebrals idònies per a l'aprenentatge de la llengua), defensa que el període durant el qual és més fàcil aprendre una llengua arriba fins a la pubertat (infantesa i pre-adolescència). Després d'aquests anys l'adquisició serà més deficitària que la d'un nadiu.

La idea és que, com que el sistema fonològic del parlant ha acabat d'assentar-se durant la seva adolescència, si escoltem parlants que tenen setanta-cinc anys avui podem deduir com parlaven les persones que tenien vint-i-cinc anys fa mig segle. O si escoltem parlants amb quaranta anys, com parlaven els joves de vint anys fa també vint anys.

El principal problema que planteja aquesta hipòtesi és la seva validesa en un món cada vegada més globalitzat en què els moviments de població són continus, per raons bèl·liques i polítiques (pensem en les persones que es desplacen per fugir de guerres, de dictadures, ens els dissidents i amenaçats de mort) i més sovint econòmiques (per buscar un treball, per una millor qualitat de vida). En aquests casos els parlants deuran modificar radicalment la seva parla, per un procés d'acomodació a les llengües del país receptor. La hipòtesi funcionaria doncs només quan les condicions lingüístiques i socials de la comunitat de parla romanen estables en el temps, situació que no és la més característica en les societats modernes.

Cal anar molt en compte perquè el fet que el comportament dels parlants més joves sigui diferent del dels més grans no és indicatiu que aquest canvi lingüístic s'estigui produint realment en la comunitat de parla que estem estudiant. Es pot donar ben bé el cas que aquesta distribució representi un patró o model característic de l'*age-grading*, és a dir d'una gradació o estratificació per edats que es repeteix generació darrere generació.

Vegeu també

Hem vist el concepte d'*age-grading* a l'apartat "L'edat" d'aquest mòdul. Recordeu que és típic de situacions estables, perquè la diferència per edats es repeteix generació darrere generació.

Activitat 9: Canvis en temps aparent

Les figures 17 i 18 il·lustren les ocurrencies per grups d'edat i gènere i per grups d'edat i classe social respectivament del futur sintètic a Las Palmas de Gran Canaria. Tot i que la idea de futur pot expressar-se de tres formes (amb la forma sintètica (-ré), *llamaré*, amb el present d'indicatiu, *llamo*, o amb el verb *ir + a + infinitiu*, *voy a llamar*) els parlants pensen que la forma més correcta és la sintètica.

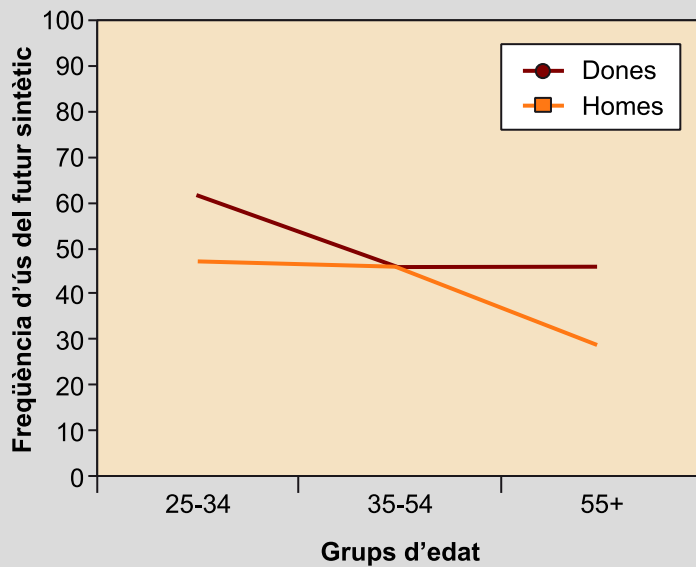

Figura 17. Frequència de la variant sintètica segons gènere i edat (font: M. Díaz-Peralta, M. Almeida (2000): "Sociolinguistic Factors in Grammatical Change: the Expression of the Future in Canarian Spanish." *Studia Neophilologica* [núm. 72, pàg. 217-228]).

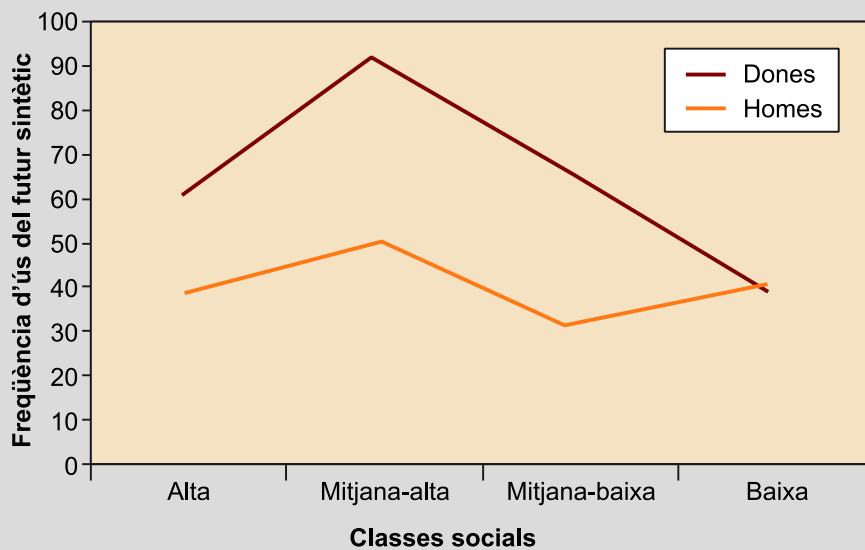

Figura 18. Frequència de la variant sintètica segons classe social i edat (font: M. Díaz-Peralta, M. Almeida (2000): "Sociolinguistic Factors in Grammatical Change: the Expression of the Future in Canarian Spanish." *Studia Neophilologica* [núm. 72, pàg. 217-228]).

Amb aquests resultats, podríeu formular una hipòtesi segons la qual hi ha un possible canvi en marxa? Raoneu la resposta tenint en compte els models de distribució que il·lustren els creuaments de l'edat amb el gènere i de l'edat amb la classe social.

Davant una distribució d'una forma lingüística per grups d'edat en què el comportament de joves i grans és diferent, la pregunta que ens hem de fer és si ens trobem davant d'un canvi en curs o, al contrari, es tracta d'una situació estable. La resposta no és senzilla, perquè de fet amb les dades de què disposem no podem respondre. El problema només té una solució i és comparar la parla de la comunitat longitudinalment a través dels anys.

Com obtenim dades comparables, en temps real? Es pot fer de dues maneres bàsicament: o bé busquem i tornem a buscar per comprovar si s'han fet estudis en el passat o bé tornem nosaltres a la comunitat de parla després d'uns anys i repetim l'estudi.

La primera estratègia consisteix a fer ús del passat per poder interpretar les dades del present. Els problemes que planteja però són nombrosos. Junt amb les dificultats de trobar altres investigacions (sovint la cerca resulta ser infructuosa i frustrant) trobem, si tenim la sort de descobrir-les, que les dades solen ser molt fragmentàries i de no gaire bona qualitat. Un altre problema afecta la interpretació mateixa d'aquestes dades, perquè les observacions que es feien en el passat ("algunes vegades" o "freqüentment") no són comparables a la quantificació detallada i exacta dels estudis actuals.

La segona estratègia intenta superar els problemes metodològics que planteja ressenyar el passat i consisteix, precisament, a fer l'invers, és a dir a fer ús del present per interpretar el passat. Això implica una repetició del passat i la tornada a la comunitat de parla per observar si el possible canvi lingüístic s'està produint o no. Aquest enfocament es pot realitzar de dues maneres: amb estudis de tendència (*trend studies*) o amb estudis de panel (*panel studies*).

Els tipus d'estudis en temps real més fàcils i simples de realitzar són els **estudis de tendència**⁴⁵. Un estudi de tendència consisteix a triar la població que tingui unes característiques semblants a l'estudi originari i comparar les dades del nou corpus utilitzant les mateixes eines per a la recollida de dades, les mateixes tècniques d'anàlisi, però un nombre x d'anys més tard. El corpus final inclourà dades de parlants similars o comparables però que han sigut enregistrats en moments diferents.

D'altres estratègies per a l'obtenció de dades defugen l'espera del transcurs lent dels anys. Evidentment, això serà possible només si s'ajusta a l'objecte de la investigació. Diferents treballs han usat mostres de parla de gravacions de programes radiofònics per observar processos d'estandardització. Per exemple, en el treball sobre l'extensió de les variables estàndards del castellà, en detriment de les variables pròpies del murcià es va fer servir el corpus de la fonoteca de la Cadena SER de Múrcia. Això va permetre tenir gravacions d'un interval

Canvi en temps real

Compareu dades d'una comunitat de parla en dos punts de temps discrets però no continus, sinó més aviat distants (1960 i 1980, però no 1960 i 1961).

⁽⁴⁵⁾ Implica comparar la parla d'individus amb característiques similars d'una mateixa comunitat en diferents moments.

de vint-i-sis anys que els autors dividiren en cinc. Van usar com a mostres de parla les intervencions de polítics i no polítics murcians en entrevistes. La figura 19 mostra perfectament l'extensió progressiva de la supressió del tret d'assimilació consonàntica típic del murcià en mots com *carne*, *tacto*: [kanne], [tatto].

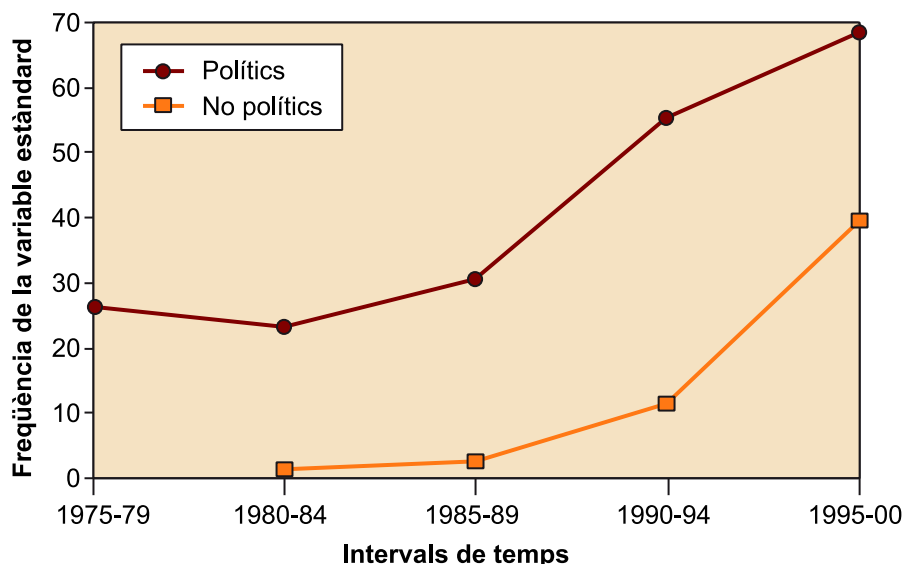

Figura 19. Estudi de tendència. Progressió per períodes (de 1975 a 2000) de l'assimilació consonàntica en dos grups d'informants a Múrcia. Freqüència d'ús de la variable estàndard.

Una de les condicions que s'han de donar per poder fer un estudi d'aquest tipus rau en l'estabilitat demogràfica de la comunitat de parla, perquè els canvis que observem en la llengua podrien haver estat causats per factors externs (migracions, etc.) i no tenir res a veure amb el canvi en curs que volem comprovar.

Amb els **estudis de panel**⁴⁶ ens estalviem aquest possible problema de canvi demogràfic perquè comparem dades d'exactament els mateixos parlants. Això implica localitzar els mateixos parlants que vam enregistrar en l'estudi original anys enrere i sotmetre'ls a la mateixa entrevista que els vam fer. Les dificultats que arriben amb aquests estudis tenen a veure amb la localització dels mateixos parlants, especialment si el treball es va fer a una gran ciutat: canvi de telèfon, canvi de residència, defunció, etc.

⁽⁴⁶⁾ Comparem la parla dels mateixos individus en diferents moments.

Un dels estudis de panel més coneguts i interessants que s'han fet, especialment perquè és un dels primers i perquè ha seguit entrevistant els mateixos parlants en tres moments diferents sobre un període de temps de vint-i-quatre anys, és el realitzat a la ciutat de Montreal. Les variables que s'han resseguit al llarg del temps són de tipus fonològic, morfològic i lèxic, la qual cosa ha permès comprovar que no totes les variables es comporten de la mateixa manera al llarg de la vida dels individus. I en aquest sentit sembla que la fonologia dels parlants és més estable que no el vocabulari. La variable (r) caracteritza el francès del Quebec, que conserva la pronúncia antiga més alveolar o *roulé* [r].

L'estudi de panel mostra molt bé que hi ha un canvi gradual envers la variant uvular del francès internacional o europeu [r]. La figura 20 mostra perfectament aquest canvi en la comunitat.

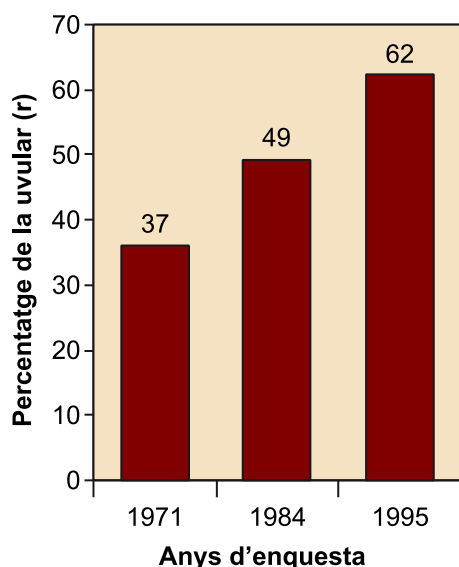

Figura 20. Augment de la [r] uvular en temps real en francès de Montreal (font: H. Blondeau, G. Sankoff, G., A. Charity (2003). "Parcours individuels et changements linguistiques en cours dans la communauté francophone montréalaise". *Revue Québécoise de Linguistique* [núm. 31, pàg. 13-38]).

Feu un clic i escolteu!

Escolteu atentament *la belle chanson avec r roulé* al següent enllaç: http://www.youtube.com/watch?v=_RTHckra_Gc [link a http://www.youtube.com/watch?v=_RTHckra_Gc]

En aquest mateix treball també es va examinar el canvi que podia produir-se a nivell individual, comparant la distribució de la variant en diferent grups d'edat. Els resultats apareixen a la taula 1: els grups de parlants I i III es mantenen estables amb els anys (el grup I que s'inicia usant la variant estàndard [r] i el grup III que usa la variant alveolar [r]), mentre que al mig hi apareix el grup II que es comporta de manera diferent (s'inicia usant la variant estàndard menys de la meitat de vegades i vint-i-cinc anys després ha augmentat l'ús de la variant al 70% de casos). L'estudi demostra que en general els parlants s'han mantingut més o menys estables amb el temps i quan hi ha hagut canvis han sigut en la direcció del canvi que es feia en tota la comunitat de parla.

Taula 1. Mitjana de la variant estàndard uvular [r] en parlants de Montreal, 1971-1995.

Grup de parlants	Núm. parlants el 1984	Edat el 1971	Mitjana [r] 1971	Mitjana [r] 1984	Mitjana [r] 1995
I	8	23	95	98	100
II	9	34	45	68	70
III	8	27	9	7	3

Font: H. Blondeau, G. Sankoff, G., A. Charity (2003). "Parcours individuels et changements linguistiques en cours dans la communauté francophone montréalaise". *Revue Québécoise de Linguistique* [núm. 31, pàg. 13-38].

La interpretació de les dades en temps real obtingudes a partir d'estudis de panel o de tendència no és fàcil perquè hem de considerar les relacions entre el canvi en temps aparent i els canvis en temps real. Ens cal doncs un model subjacent de com canvien o no els individus al llarg de la seva vida i de com les comunitats canvien o no amb el transcurs del temps i de què pot resultar de tot plegat. La taula 3.2 mostra les cinc possibilitats de canvi de comportament lingüístic que amb el pas del temps poden succeir a escala individual i de la comunitat. A més també s'indica com s'ha d'interpretar així com el model associat, com es representaria gràficament: amb una línia que progressivament augmenta o disminueix, o bé no canvia.

Taula 2. Relacions entre la variació i el canvi en l'individu i en la comunitat.

Tipus de canvi	Individual	Comunitat	Model sincrònic
1. Estabilitat	Estable	Estable	Constant, no canvia amb l'edat
2. Distribució per edat (age-grading)	Canvi abrupte	Estable	Augment constant / disminueix amb l'edat
3. Canvi de període de vida	Canvi abrupte	Canvi gradual	Augment constant / disminueix amb l'edat
4. Canvi generacional	Estable	Canvi gradual	Augment constant / disminueix amb l'edat
5. Canvi comunitari	Canvi abrupte	Canvi abrupte	Constant, no canvia amb l'edat

Fonts: W. Labov (1994); G. Sankoff (2005).

La interpretació de l' **estabilitat**⁴⁷ no deuria plantejar cap problema. Si el comportament dels individus és estable durant tota la seva vida i, a més, en la comunitat la situació tampoc canvia, no hi haurà cap variació possible que puguem analitzar. Aquesta situació, que sembla més aviat ideal, la representem a la figura 21 amb una variable hipotètica, és a dir que no correspon a cap variable del món real.

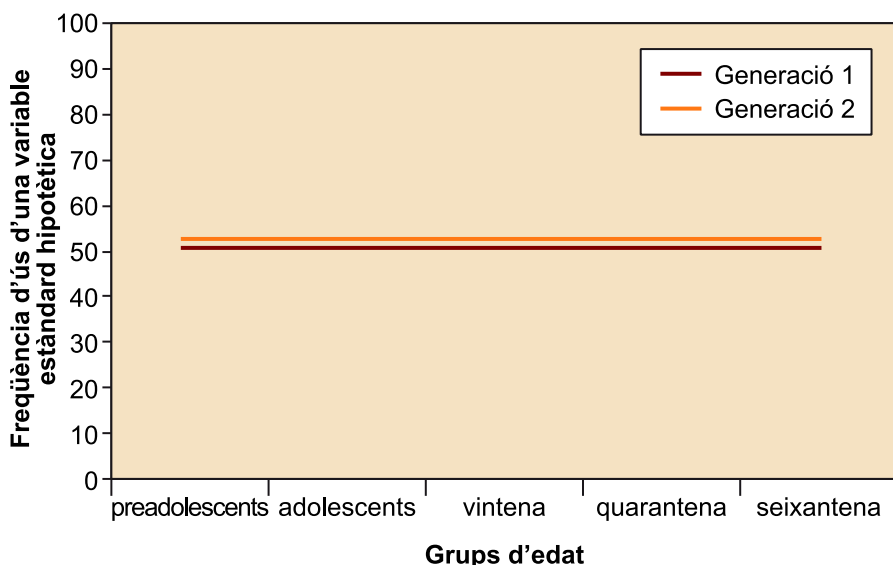

Figura 21. Una variable estable hipotètica que representa un model d'estabilitat en quatre grups d'edat en dos generacions en una comunitat de parla.

Lectures recomanades

W. Labov (1994). "The Study of Change in Progress: Observations in Real Time" A: *Principles of Linguistic Change. Internal Factors* (cap. 4, pàg. 73-112). Regne Unit: Wiley-Blackwell.

G. Sankoff (2005). "Cross-sectional and longitudinal studies in sociolinguistics". A: U. Ammon i altres (editors), *Sociolinguistics / Soziolinguistik: An International Handbook of the Science of Language and Society / Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. Berlín: de Gruyter.

⁽⁴⁷⁾El parlant no canvia el seu comportament i la comunitat de parla roman igualment sense canvis.

Si els individus canvien el seu comportament lingüístic al llarg de la seva vida però la comunitat en general es manté estable, obtenim un model d'**estratificació per edats** o *age-grading*. A la figura 22 hem il·lustrat amb una variable hipotètica aquest canvi que es produeix d'una generació a una altra a escala individual, amb un augment constant de l'ús de la variable estàndard fins a l'edat adulta, moment a partir del qual es produeix una disminució gradual.

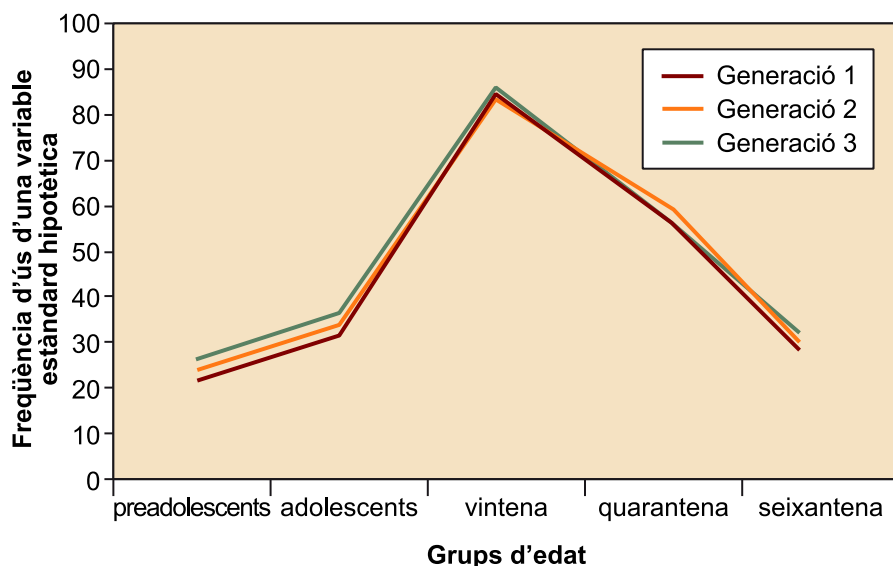

Figura 22. Una variable *age-grading* hipotètica que representa un model a través de quatre grups d'edat en tres generacions en una comunitat de parla.

El canvi que hem anomenat de **període de vida**⁴⁸ correspon a una, molt probablement, dolenta traducció de l'expressió *lifespan change*, que va introduir Gillian Sankoff per referir-se als canvis que es produeixen en la parla a nivell fonètic i gramatical després del **període crític**. La fila 3 de la taula 1 sobre el canvi en la pronúncia de la variable (r) en el francès de Montreal exemplifica aquest tipus de canvi: l'individu canvia el seu comportament després del període crític però ho fa de manera coherent amb el canvi gradual que s'està produint en la comunitat de parla.

⁽⁴⁸⁾El canvi de període de vida és aquell que esdevé després del període crític. El canvi es produeix de manera abrupta a nivell individual però també ocorrerà a nivell comunitari de manera més gradual.

El **canvi generacional**⁴⁹ es produeix quan els individus dels primers grups d'edat introdueixen un canvi usant amb una freqüència determinada una variable particular i mantenint aquest ús regular durant tota la seva vida. La freqüència d'ús de la variable anirà augmentant amb els increments introduïts per cada generació i això comportarà finalment un canvi lingüístic en la comunitat. La figura 20 sobre l'augment de la [r] uvular en el francès de Montreal il·lustra aquest canvi generacional que acabarà per estendre's a tota la comunitat de parla. Ho hem volgut il·lustrar també amb una variable hipotètica perquè pugueu veure com funciona (figura 23): la innovació, que han introduït els primers grups d'edat i que mantindran al llarg de la seva vida, l'adoptarà cada nova generació i això continuarà fins que arribi a generalitzar-se.

⁽⁴⁹⁾Cada generació mostra un augment progressiu i constant en l'ús d'una variant determinada.

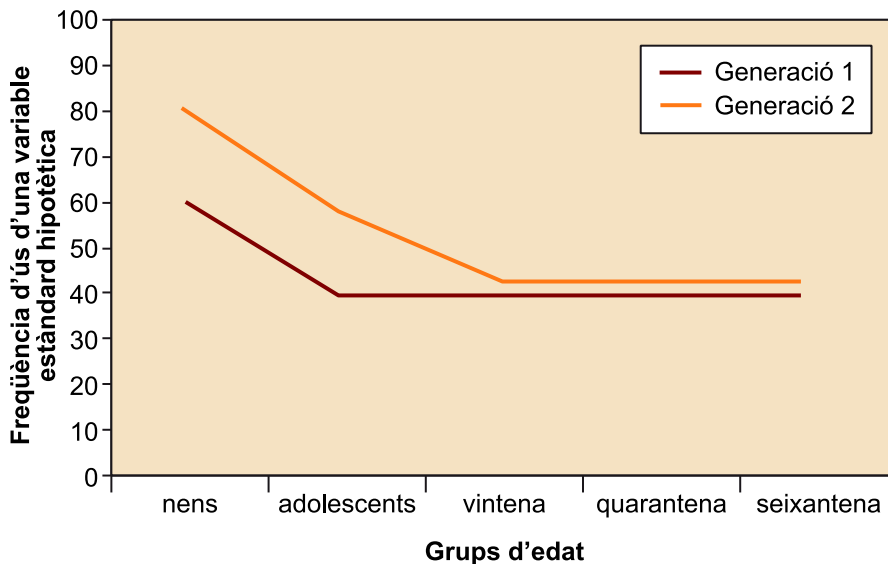

Figura 23. Una variable hipotètica que representa un model de canvi generacional en quatre grups d'edat i dues generacions en una comunitat de parla.

El **canvi en la comunitat**⁵⁰ és el contrari que el canvi generacional, perquè tots els membres de la comunitat modifiquen les seves freqüències aproximadament al mateix temps o bé adquireixen noves formes simultàniament. Aquesta circumstància es pot donar per exemple quan s'introdueix una nova paraula procedent de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació, com *Facebook*, *Twitter*, etc. Aquest tipus de canvi està representat a la figura 24 amb una variable hipotètica.

(50) Tots els parlants d'una comunitat fan un canvi orientat a l'ús d'una nova variant al mateix temps.

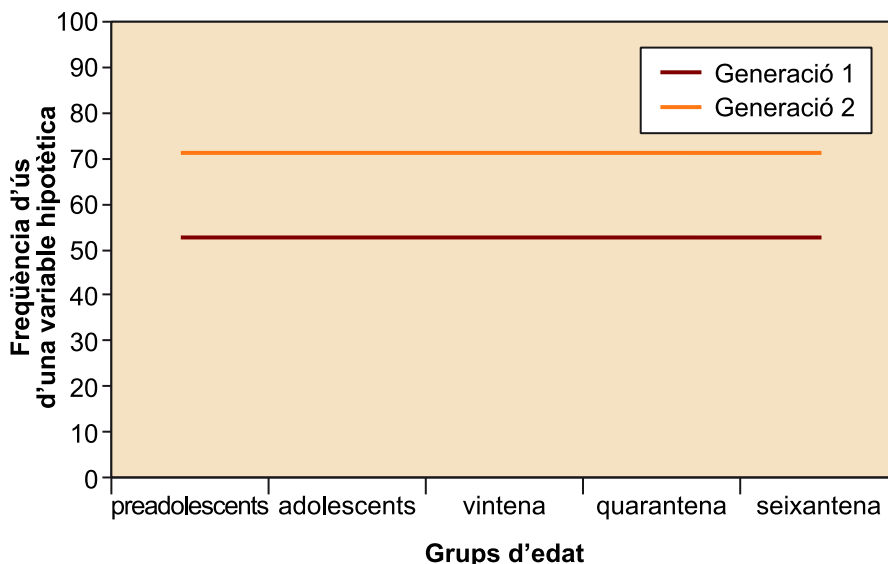

Figura 24. Una variable hipotètica que representa un model de canvi comunitari en quatre grups d'edat i dues generacions en una comunitat de parla.

Acabarem explicant un dels primers estudis en temps real que es van realitzar i que, a més, sobresurt per la seva excel·lència. Es tracta de l'estudi de Cedergren sobre la substitució de l'africada [ç] per la fricativa [ʃ] a la ciutat de Panamà en paraules com *muchacha*, *che*, *muchos*. Les dades del primer estudi sociolingüístic daten dels anys 1969-1971 i mostraven una clara distribució per edats, un canvi en temps aparent; per comprovar si representaven un canvi en curs va tornar per recollir noves dades l'any 1982. Va repetir el mateix procediment,

però no va entrevistar els mateixos parlants i per això direm que va fer un estudi de tendència. La figura 25 mostra l'índex de 0-100, de menor a major grau d'afebliment de la variable (ch) en les dues enquestes segons generacions (anys de naixement).

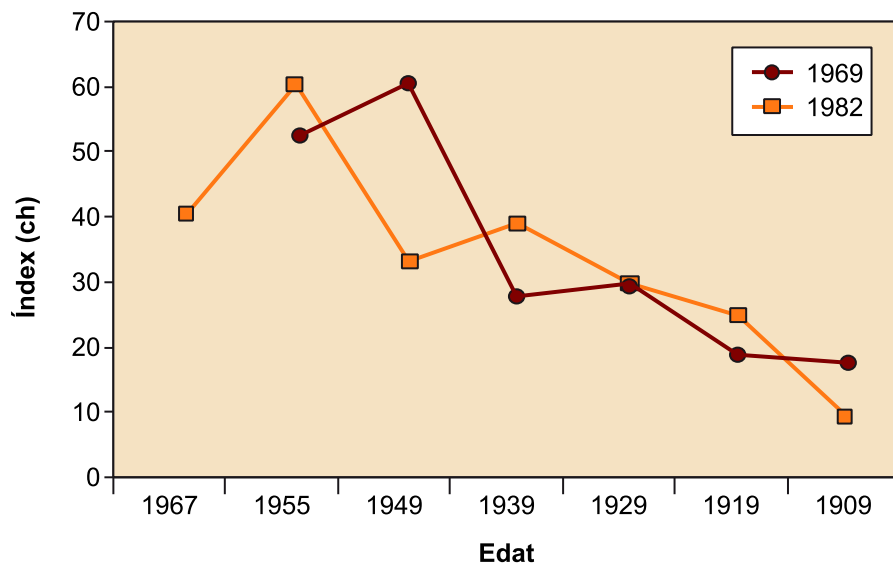

Figura 25. Comparació de les dues enquestes de 1969 i 1982 per l'estudi de tendència de Cedergren sobre l'afebliment o fricativització de [ʃ] a la ciutat de Panamá.

L'estudi de 1969 mostra un ascens de l'afebliment de l'africada a mesura que disminueix l'edat, excepte en els que tenien vint anys (nascuts l'any 1949), que ho feien en graus més elevats que els menors de vint anys i que corresponen al pic del gràfic.

Activitat 10: Canvis en temps real

Observeu les dades de la figura 3.9 i compareu els resultats de les dues enquestes. Quin model de canvi representen els resultats de l'enquesta de 1982? Acabarà generalitzant-se l'ús de la variant fricativa [ʃ]? Argumenteu la vostra resposta.

4. Conclusió i recapitulació

La sociolingüística de la variació va comportar un canvi de paradigma en l'estudi de la llengua, en la manera de fer una lingüística, que es basa en l'observació i anàlisi del vernacle, d'aquest estil de llengua natural que els parlants usen quotidianament. En principi doncs, tot i que tindria més de lingüística que de social, explica la variabilitat intrínseca a la llengua a partir d'un model quantitatiu que reuneix i conjuga factors lingüístics, estilístics i socials.

La definició de la variable objecte d'estudi, quan aquesta és fonològica o morfològica, no comporta cap problema. Com haureu pogut observar, al llarg d'aquest mòdul hem fet servir de manera sistemàtica exemples fonològics. El problema que plantegen les variables sintàctiques, semàntiques i pragmàtiques té a veure amb la definició mateixa de la variable i de les seves variants, les quals han de dir la mateixa cosa de diferents maneres. Dir *Madrid* o *Madrit*, *concluyendo* o *conclullendo* no comporta cap canvi de referent, ni de significat, però entre una oració com *La Lara ha fet un pastís de poma* i una com *Un pastís de poma ha estat fet per la Lara* o entre els verbs *assassinar* i *matar* ja no ho tenim tan clar. Es tracta d'un problema a bastament tractat des del moment en què es va intentar anar més enllà de la fonologia i que, per segons qui, encara no s'ha resolt.

Lectures complementàries

Aquí teniu uns quants documents per si voleu fer un tast:

B. Lavandera (1978). "Where does the variable sociolinguistic stop?". *Language in Society* (núm. 7, pàg. 171-182).

H. López Morales (2006). "El estudio de la variación sintáctica: precisiones metodológicas". A: M. Sedano; A. Bolívar; M. Shiro (editors). *Haciendo lingüística. Homenaje a Paola Bentivoglio* (pàg. 779-795). Venèçuela: Universidad Central de Venezuela.

A. Narbona Jiménez (2003). "Variación y sintaxis". A: F. Moreno Fernández i altres (editors). *Lengua, variación y contexto. Estudios dedicados a Humberto López Morales* (pàg. 762-774). Madrid: Arco Libros.

D. Sankoff (1988). "Sociolinguistics and syntactic variation". A: F. Newmeyer (editor). *Linguistics: the Cambridge survey, IV. Language: the sociocultural context* (pàg. 140-161). Nova York: Cambridge University Press.

M. J. Serrano (1998). "Estudio sociolingüístico de una variante sintáctica: el fenómeno dequeísmo en español canario". *Hispania* (núm. 81, pàg. 392-405).

Un altre aspecte que no hem pogut tractar però que heu de tenir molt en compte és la gran utilitat dels estudis sociolingüístics. En aquest sentit, Labov defensa aferrissadament des dels inicis, basant-se en les seves investigacions, les minories lingüístiques. Ell fou el primer a estudiar i revaloritzar les formes lingüístiques minoritàries i vernaculars, i es va donar a conèixer arran del cas judicial Ann Arbor (ciutat de Michigan), cas que es va fer molt famós per les implicacions educatives que va tenir.

Les repercussions socials afecten tant el món educatiu com les mateixes comunitats lingüístiques minoritàries, perquè els estudis sociolingüístics, a més de combatre els prejudicis que hi ha varietats "bones" i d'altres de "dolentes" o que hi ha persones que parlen "bé" i d'altres "malament", ajuda a revalorar l'estatus social de la varietat lingüística (en el benentès que els seus parlants estiguin implicats en aquest moviment de revalorització lingüística). Aquest fou el cas del francès quebequès: la primera tongada del corpus oral del francès parlat a la ciutat de Montreal es va fer l'any 1971, coincidint i no per casualitat amb el moviment social anomenat de la *Révolution Tranquille*, que desembocarà, anys després, en la proclamació del francès com a única llengua oficial del Quebec.

Des d'aquesta perspectiva d'aplicació social i suport a les minories i dins l'àmbit específicament català, no té gaire sentit criticar l'absoluta manca de contribució de la sociolingüística de la variació a la normalització de la llengua catalana. El pont entre un tipus de sociolingüística més compromesa socialment i una altra de suposadament més asèptica s'estableix des del mateix moment en què un treball empíric sobre la variació de la llengua catalana contribueix a augmentar el seu reconeixement i estatus dins del món acadèmic nacional i internacional. Aquest pont, a més, és evident quan s'estudien els canvis lingüístics que s'estan produint arran de la introducció del català en el sistema educatiu, o aquest altre canvi d'actitud i de comportament dels parlants a partir de la difusió del català estàndard que en fan els mitjans de comunicació i que està afavorint l'homogeneïtzació de la llengua, o fins i tot quan s'estudia la inseguretat lingüística dels parlants en un context en què la llengua de referència i de prestigi és el català (a Catalunya) o el castellà (a la major part del País Valencià).

Crítiques i respostes

Les crítiques vénen de la banda d'alguns autors que conreen la "sociolingüística del conflicte"; vegeu:

F. Ruiz, R. Sanz, J. Solé (2001). *Diccionari de sociolingüística*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana (pàg. 257-258).

I la resposta arriba de la part dels autors de llengua catalana que es dediquen a la "sociolingüística de la variació"; vegeu:

A. Mas i Miralles, B. Montoya Abat (2006). "La sociolingüística de la variació als Països Catalans: estat de la qüestió". *Caplletra* (núm. 37, pàg. 245-267).

El cas Ann Arbor

Els nens afroamericans tenien molts problemes a l'escola perquè parlaven una altra varietat d'anglès, l'*african american vernacular english* (AAVE), i els pares ho van denunciar. Labov va presentar proves que demostraren que l'AAVE era tan sistemàtica i regular com la varietat estàndard i el tribunal va dictaminar a favor dels pares: l'escola hauria de ser sensible al fet que aquests nens parlaven una altra varietat tan "bona" com l'estàndard.

Cal reconèixer doncs que la base teòrica i metodològica de la sociolingüística de la variació és perfectament aplicable i de gran utilitat als contextos multilingües.

Glossari

age-grading *m* Fenomen que consisteix en l'ús de formes lingüístiques que són exclusives de grups generacionals: tots els parlants d'una comunitat usen més una forma lingüística possible a una edat i l'altra variant lingüística a una altra edat.

canvi des de baix (angl. *change from below*) *m* Canvi lingüístic que es produeix en una comunitat per sota del nivell de consciència dels parlants (que no valoren obertament les formes lingüístiques). *Baix* en aquest context no fa referència al nivell socioeconòmic del parlant.

canvi des de dalt (angl. *change from above*) *m* Canvi lingüístic que es produeix en una comunitat per damunt del nivell de consciència dels parlants (les formes lingüístiques que s'imposen tenen un evident prestigi obert). Com en el canvi des de baix, *dalt* aquí tampoc al·ludeix al nivell socioeconòmic.

canvi de període de vida (angl. *lifespan change*) *m* Terme introduït per Gillian Sankoff. Es tracta d'un canvi que esdevé després del període crític. El canvi es produeix de manera abrupta en l'àmbit individual però també ocorrerà en l'àmbit comunitari de manera més gradual.

canvi en la comunitat (angl. *community-wide change*) *m* Canvi orientat a l'ús d'una nova variant al mateix temps que fan tots els parlants d'una comunitat.

canvi en temps aparent (angl. *apparent time*) *m* Canvi de temps es mesura comparant els parlants de diferents edats d'una comunitat lingüística en un moment determinat.

canvi en temps real (angl. *real time*) *m* Canvi de temps que compara dades d'una comunitat de parla en dos punts de temps discrets però no continus, sinó més aviat distants (1960 i 1980, però no 1960 i 1961).

canvi generacional (angl. *generational change*) *m* Canvi en què cada generació mostra un augment progressiu i constant en l'ús d'una variant determinada.

comunitat de parla (angl. *speech community*) *f* Grup de parlants d'una comunitat que, segons Labov, tot i que no usen les mateixes variants o formes lingüístiques, comparteixen unes mateixes normes o avaluacions explícites.

comunitat de pràctica (angl. *community of practice*) *f* Unitat d'anàlisi més petita que la xarxa social manllevada de la teoria de l'aprenentatge i introduïda a la sociolingüística per les professores Eckert i McConnell. Definida per tres criteris que tots els seus membres comparteixen: activitat comuna, compromís mutu i repertori comú.

dialectologia tradicional *f* Disciplina dedicada a l'estudi dels dialectes rurals usant els mètodes tradicionals de la dialectologia.

enquesta anònima *f* Enquesta que consisteix a realitzar una o diverses preguntes la resposta de les quals ha de proporcionar ocurrències de la variable estudiada. Immediatament després l'investigador pren nota de la resposta i, si és pertinent per a l'estudi, del sexe de la persona i l'edat aproximada.

entrevista sociolingüística *f* Tècnica de recollida de dades que més èxit ha tingut. El seu objectiu és obtenir mostres de parla casual, natural, tot i que també es poden obtenir d'altres estils més acurats.

estereotip *m* Marcador sociolingüístic que la comunitat de parla reconeix conscientment però que no correspon necessàriament a l'actuació real dels parlants. Es percep com a tret definitori de tota la comunitat o grup de parla erròniament.

estratificació abrupta (angl. *broad stratification*) *f* Distribució de les variants a través de diferents classes socials i/o estils que evidencien diferents tendències d'ús entre els grups socials dels extrems, els quals també es troben molt distanciats socialment.

estratificació estilística (angl. *style stratification*) *f* Distribució de les variants o formes lingüístiques a través de diferents estils. La freqüència amb què apareixen les variants o formes lingüístiques està relacionada amb diferents estils.

estratificació fina (angl. *fine stratification*) *f* Distribució de les variants a través de les classes socials i/o estils que evidencien les mateixes tendències d'ús en tots els grups de forma ordenada i amb petits salts entre els grups.

estratificació social (angl. *social stratification*) *f* Distribució de les variants o formes lingüístiques a través de diferents classes socials. La freqüència d'aparició de les variants lingüístiques està associada a les diferents classes o grups socials.

estudi de tendència (angl. *trend study*) *m* Estudi en temps real en què comparem la parla d'individus amb característiques similars d'una mateixa comunitat en diferents moments.

estudi de panel (angl. *panel study*) *m* Estudi en temps real en què comparem la parla dels mateixos individus en diferents moments.

gènere *m* Terme usat progressivament en substitució de sexe per subratllar les diferències culturals i socials entres homes i dones.

hipercorrecció (angl. *hypercorrection*) *f* Conducta d'un grup de parlants que, en imitar el comportament lingüístic dels sectors socials més alts, sobrepassen els nivells de producció de les formes considerades correctes i prestigioses.

idiolecte (angl. *idiolect*) *m* Elecció que fa el parlant d'unes determinades formes lingüístiques. L'ús individual de la llengua.

indicador (angl. *indicator*) *m* Variable lingüística que, tot i que els parlants no en siguin conscients, es troba distribuïda diferentment entre els grups socials d'una comunitat de parla, és a dir que és tan sistemàtic i consistent quantitativament a través de les dades lingüístiques –més freqüent en certs grups i menys en d'altres– que ens indica la classe social a la qual pertany el parlant.

inseguretat lingüística (angl. *linguistic insecurity*) *f* Actitud o sentiment negatiu que té el parlant envers la seva pròpia parla, que considera que és incorrecta i inferior, i l'esforç conscient i continu de corregir-se en contextos formals.

lingüística estructural *f* Lingüística que estudia l'estructura interna dels sistemes lingüístics, de la llengua tal com va ser definida per Saussure.

lingüística històrica *f* Lingüística que comparava els diversos estadis d'una llengua (o de llengües que estiguessin emparentades) per poder reconstruir les etapes anteriors i reconstruir una protollengua de la qual no es té documentació.

marcador (angl. *marker*) *m* Variable lingüística que presenta estratificació social i estratificació estilística.

mercat lingüístic *m* Noció desenvolupada pel sociòleg francès Pierre Bourdieu i que indica el valor que una manera de parlar o una llengua adquireixen en relació amb la seva necessitat.

model d'estabilitat (angl. *stability pattern*) *m* Model en què el parlant no canvia el seu comportament i la comunitat de parla roman igualment sense canvis.

paradoxa del gènere (angl. *gender's paradox*) *f* Paradoxa segons la qual les dones són conservadores, ajustant-se a les normes lingüístiques, i alhora però són innovadores, allunyant-se'n i usant més formes vernaculars que els homes.

paradoxa de l'observador (angl. *observer's paradox*) *f* Terme introduït per Labov per explicar que tot i que l'objectiu de la investigació lingüística consisteix a estudiar com parlen les persones quan no són observades sistemàticament, només es poden obtenir aquest tipus de dades amb una observació sistemàtica. Segons Labov l'objectiu de la investigació lingüística consisteix a estudiar com parlen les persones quan no són observades sistemàticament, tot i que només es poden obtenir aquest tipus de dades amb una observació sistemàtica.

patró curvilini (angl. *curved pattern*) *m* Patró segons el qual els grups socials que ocupen les posicions mitjanes de l'escala mostren uns valors quantitius per damunt o per sota dels grups situats a les posicions dels extrems.

patró de creuament (angl. *crossover effect*) *m* Trencament o desajust que ocorre en els estils de parla més formals en situacions d'evident i clara estratificació entre els parlants de diferents estrats socioeconòmics.

patró sociolingüístic (angl. *sociolinguistic pattern*) *m* Patró que fa referència a les variables lingüístiques que s'associen o es correlacionen amb factors socio-demogràfics (edat, gènere, classe socioeconòmica) i/o estilístics.

període crític (angl. *critical period*) *m* Període durant el qual és més fàcil aprendre una llengua i que arriba fins a la pubertat (infantesa i pre-adolescència).

prestigi lingüístic (angl. *linguistic prestige*) *m* Comportament lingüístic al qual es refereix la sociolingüística i que està motivat o causat per unes actituds o valoracions socials envers determinades formes lingüístiques que adquireixen un estatus (totalment subjectiu).

prestigi encobert (angl. *covert prestige*) *m* Conjunt de valoracions o connotacions positives que tenen determinades formes lingüístiques no estàndard, considerades incorrectes per la majoria dels seus parlants. Aquestes formes gaudeixen d'un cert reconeixement ocult per part d'alguns parlants que els motiva a usar-les i acaben funcionant com a símbol o marca de grup.

prestigi obert (angl. *overt prestige*) *m* Prestigi que s'associa a una variant normativa de la qual els parlants de la comunitat lingüística en són ben conscients i en poden parlar (qualificant-la de millor, correcta, etc.). Gaudeixen de bona reputació i d'un respecte públic que és totalment subjectiu.

received pronunciation (RP) Varietat de parla coneguda també com a *english queen's*, anglès britànic o de la BBC, amb més prestigi o més "correcte" de l'anglès.

sexe *m* Vegeu **gènere**.

sociolingüística de la variació (angl. *variationist linguistics, linguistic variation and change, secular linguistics*) *f* Sociolingüística concebuda per William Labov com una altra manera de fer lingüística, els objectius de la qual no són diferents dels de la lingüística, però el treball de la qual és sobretot empíric. Dóna per fet que les hipòtesis i les teories lingüístiques han d'estar basades en l'observació i anàlisi de les varietats vernaculars. Dedicada també a estudiar el procés de canvi lingüístic en curs i interessada a descobrir els mecanismes que motiven el canvi i la seva difusió.

sociolingüística històrica *f* Àrea subsidiària de la sociolingüística de la variació centrada en l'anàlisi de documents escrits des del pla diacrònic i que suposa una alternativa a la lingüística històrica tradicional.

variable sociolingüística (angl. *sociolinguistic variable*) *f* Unitat estructural que es representa en diferents variants o realitzacions equivalents des del punt de vista semàntic, però diferents des del punt de vista social i/o estilístic.

variació interparlant (angl. *inter-speaker variation*) *f* Conjunt de diferències i la variació que s'observa i es quantifica entre diferents parlants (individuals o grups socials).

variació intraparlant (angl. *intra-speaker variation*) *gènere* Conjunt de diferències en la manera en què una única persona parla en diferents moments o amb diferents interlocutors.

variació lliure (angl. *free variation*) *f* Noció que es refereix a la variació produïda en la parla sense estar subjecta a cap restricció lingüística clara que pugui predir quan apareixerà una forma lingüística (o variant).

variant *f* Realització o forma lingüística que pot prendre la variable sociolingüística.

varietat vernacle (angl. *vernacular*) *f* Varietat o estil més espontani del repertori verbal d'un parlant.

xarxa social *f* Conjunt finit d'actors o grup d'actors i les relacions que mantenen entre ells. Teixit format per les relacions d'un conjunt d'actors que estan units directament o indirecta a través de compromisos, informacions, etc.

xarxa densa *f* Tipus de relació dins una xarxa social en què els membres mantenen una relació freqüent i intensa.

xarxa difusa *f* Tipus de relació dins una xarxa social en què els membres mantenen una relació poc freqüent i feble.

xarxa de vincle simple *f* Xarxa en què el vincle que ens uneix als membres d'aquesta és únic o d'un sol tipus (la relació d'amistat amb una persona).

xarxa de vincle múltiple *f* Xarxa en què el vincle que ens uneix als membres d'aquesta és compost o de diversos tipus (la relació d'amistat amb un familiar).

Bibliografia

- Aracil, L.** (1969). "Lluís V. Aracil, sociòleg" (entrevista reproduïda). A: J. M. Soriano Bessó. *El País Valencià. Pels camins del retrobament* (pàg. 24-29). Barcelona: Pòrtic.
- Bayley, R.; Lucas, C.** (2007). *Sociolinguistics variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blanco Canales, A.** (2000). "Redes sociales y variación sociolingüística". *Reis* (Revista Española de Investigaciones Sociológicas) (núm. 91, pàg. 115-135).
- Blas Arroyo, J. L.** (2005). *Sociolingüística del Español*. Madrid: Càtedra.
- Blondeau, H.; Sankoff, G.; Charity, A.** (2003). "Parcours individuels et changements linguistiques en cours dans la communauté francophone montréalaise". *Revue Québécoise de Linguistique* (núm. 31, pàg. 13-38).
- Boix, E.; Vila, X.** (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- Calero Fernández, M. A.** (2007). *Percepción social de los sexolectos*. Cadis: Publicaciones de la Universidad de Cádiz.
- Cameron, D.** (2003). "Gender issues in language change". *Annual Review of Applied Linguistics* (núm. 23, pàg. 187-201).
- Carrera Sabaté, J.** (2003, tardor). "Variació verbal al Segrià. La pronúncia del morfema de 3a. persona en diversos àmbits d'ús". *Noves-SL. Sociolingüística Catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- Cedergren, H.** (1973). *Interplay of Social and Linguistic Factors in Panama*. Ph. D. dissertation. Ithaca: Cornell University.
- Cedergren, H.** (1988). "The Spread of Language change: Verifying Inferences of Linguistic Diffusion". *Georgetown University round table on language and linguistics* (pàg. 45-60).
- Coates, J.** (2004). *Women, men and language: a sociolinguistic account of gender differences in language*. Londres: Longman.
- Díaz-Peralta, M.; Almeida, M.** (2000). "Sociolinguistic Factors in Grammatical Change: the Expression of the Future in Canarian Spanish." *Studia Neophilologica* (núm. 72, pàg. 217-228).
- Eckert, P.** (1989a). "The whole woman: sex and gender differences in variation." *Language Variation and Change* (núm. 1, pàg. 245-267).
- Eckert, P.** (1989b). *Jocks and burnouts: Social categories and identity in the high school*. Nova York: Teachers College Press.
- Eckert, P.** (2000). *Linguistic Variation as Social Practice*. Oxford: Blackell.
- Fishman, Joshua A.** (1968). *Readings in the Sociology of Language*. La Haia / París: Mouton de Gruyter.
- Fishman, Joshua A.** (1992). *Reversing Language Shift*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gimeno, F.** (1990). *Dialectología y sociolingüística españolas*. Alacant: Universidad de Alicante.
- Haeri, N.** (1994). "A linguistic innovation of women in Cairo". *Language Variation and Change* (núm. 6, pàg. 87-112).
- Hernández Campoy, J. M.; Jiménez-Cano, J. M.** (2004). "Análisis del proceso de estandarización lingüística en Murcia: el uso de archivos sonoros radiofónicos para su medición diacrónica y sincrónica." *Tonos Digital* (núm. 8).
- Labov, W.** (1972). *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press (Trad. cast.: (1998). *Modelos sociolingüísticos*. Madrid: Càtedra.)
- Labov, W.** (1994). "The study of change in progress: Observations in real time". A: *Principles of linguistic change. Internal factors* (pàg. 73-112). Oxford: Whiley-Blackwell.

Labov, W. (2001). *Principles of Linguistic Change: External Factors* (vol. 2). Oxford (RU) / Cambridge (EUA): Blackwell. (Trad. cast.: *Principios del cambio lingüístico* (vol 2): *Factores externos*. Madrid: Gredos.)

Labov, W. (2003). "Some sociolinguistic principles". A: C. B. Paulston; G. R. Tucker (editors). *Sociolinguistics: the essential readings*. Oxford: Blackwell Publishing.

Lavandera, B. (1978). "Where does the variable sociolinguistic stop?". *Language in Society* (núm. 7, pàg. 171-182).

López Morales, H. (1983). "Lateralización de /-r/ en el español de Puerto Rico: sociolectos y estilos". A: J. Fernández Sevilla i altres (editors). *Dialectología y sociolingüística. Temas puertorriqueños* (pàg. 173-181). Madrid: Hispanova de Ediciones.

López Morales, H. (1989). *Sociolingüística*. Madrid: Gredos.

López Morales, H. (2006). "El estudio de la variación sintáctica: precisiones metodológicas". A: M. Sedano; A. Bolívar; M. Shiro (editors). *Haciendo lingüística. Homenaje a Paola Bentivoglio* (pàg. 779-795). Venèçuela: Universidad Central de Venezuela.

Mas i Miralles, A. (2003, tardor). "La sociolingüística històrica: una alternativa a l'anàlisi del canvi lingüístic". *Noves-SL. Sociolingüística Catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

Mas i Miralles, A.; Montoya Abat, B. (2006). "La sociolingüística de la variació als Països Catalans: estat de la qüestió". *Caplletra* (núm. 37, pàg. 245-267).

Meyerhoff, M. (2006). *Introducing sociolinguistics*. Londres: Routledge.

Milroy, L. (1987). *Language and social networks* (2a. ed.). Oxford: Blackwell.

Milroy, L.; Gordon, M. (2003). *Sociolinguistics. Method and interpretation*. Oxford: Blackwell.

Narbona, A. (2003). "Variación y sintaxis". A: F. Moreno Fernández i altres (editors). *Lengua, variación y contexto. Estudios dedicados a Humberto López Morales* (pàg. 762-774). Madrid: Arco Libros.

Ochs, E. (1992). "Indexing gender". A: A. Duranti; C. Goodwin (editors). *Rethinking context: language as an interactive phenomenon* (pàg. 335-358). Cambridge: Cambridge University Press.

Requena Santos, F.; Ávila Muñoz, A. M. (2002). "Redes sociales y sociolingüística". *Estudios de Sociolingüística* (núm. 31, vol. 1, pàg. 71-90).

Romaine, S. (2000). *Language in society. An introduction to sociolinguistics* (2a. ed.). Oxford: Oxford University Press.

Romero Galera, S. (2003, tardor). "La diversificació estilística com a factor de variació i canvi lingüístics". *Noves-SL. Sociolingüística Catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

Ruiz, F.; Sanz, R.; Solé, J. (2001). *Diccionari de sociolingüística*. Barcelona: Enciclopedia Catalana.

Samper, M. J. (1990). *Estudio sociolingüístico del español de Las Palmas de Gran Canaria*. Las Palmas de Gran Canaria: La Caja de Canarias.

Sankoff, D. (1988). "Sociolinguistics and syntactic variation". A: F. Newmeyer (ed.). *Linguistics: the Cambridge survey, IV. Language: the sociocultural context* (pàg. 140-161). Nova York: Cambridge University Press.

Sankoff, G. (2005). "Cross-sectional and longitudinal studies in sociolinguistics". A: U. Ammon i altres (editors.) *Sociolinguistics / Soziolinguistik: An International Handbook of the Science of Language and Society / Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. Berlín: de Gruyter.

Saussure, F. (1916). *Cours de linguistique générale* (trad. catalana de J. Casas, 1990). Barcelona: Edicions 62.

Serrano, M. J. (1998). "Estudio sociolingüístico de una variante sintáctica: el fenómeno dequeísmo en español canario". *Hispania* (núm. 81, pàg. 392-405).

Serrano, M. J. (2007). "Historia que ya es historia: evolución y actualidad del concepto y la metodología de la variación sintáctica". *Boletín de Lingüística* (vol. 28, núm. 19, pàg. 102-127).

Silva-Corvalán, C. (1989). *Sociolingüística. Teoría y práctica*. Madrid: Ed. Alhambra.

Tassara, G. (1988). "Le /s/ implusif dans l'espagnol de Concepción et de Valparaiso (Chili)". *Linguistique* (vol. 2, núm. 24, pàg. 131-141).

Trudgill, P. (1972). "Sex, covert prestige and linguistic change in urban British English". *Language in Society* (núm. 1, pàg. 179-195).

Trudgill, P. (1974). *The social differentiation of english in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.

Trudgill, P.; Hernández Campoy, J. M. (2007). *Diccionario de sociolingüística*. Madrid: Gredos.

Turell, M. T. (1995). *La sociolingüística de la variació*. Barcelona: PPU.

Turell, M. T. (2003, tardor). "El temps aparent i el temps real en estudis de variació i canvi lingüístic". *Noves-SL. Sociolingüística Catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

Turell, M. T.; Alturo, N. (1990). "Linguistic change in El Pont de Suert: the study of variation of". *Language Variation and Change* (núm. 2, pàg. 19-30).

Wardhaugh, R. (2006). *An Introduction to Sociolinguistics* (5a. ed.). Oxford: Blackwell Publishing.

Weinreich, U. (1953). *Languages in contact*. La Haia: Mouton. [Trad. cat.: (1996). *Llengües en contacte*. Alzira: Bromera.]

Weinreich, U.; Labov, W.; Herzog, M. (1968). "Empirical foundations for a theory of language change". A: W. Lehmann; Y. Malkiel (editors). *Directions for historical linguistics: a symposium* (pàg. 95-195) Austin: University of Texas Press.

Tesis doctorals en variació dirigides per M. Teresa Turell

Alturo Monné, N. (1997). *La semàntica verbal del català: la representació dels esdeveniments*. Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana.

Forcadell Guinjoan, M. (2007). *Information packaging, language contact and linguistic change: structural calque in Catalan*. Universitat Pompeu Fabra, Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA).

González Condom, M. (2001). *Pragmatic discourse markers in oral narrative: the case of english and catalan*. Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Anglesa i Alemanya.

Pradilla Cardona, M. À. (1993). *Variació i canvi lingüístic al català de transició nord-occidental valencià*. Universitat Rovira i Virgili, Departament de Filologia Catalana.